

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR

Onbeş Günlük Tarafsız Siyaset İktisat Kültür Dergisi

1 ŞUBAT 1958 — 75 Kuruş — Cilt VIII

Sayı: 93

Tel : 26754 Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

BAĞDAT PAKTININ İSTİKAMETİ ...	1
ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :	
Müreffeh Cehalet ve Eğitimsiz Kalkınma; Vali ve Tükürük Üzerine; Bütçe Komisyonunda Bayındırlık Bütçesi; Fiat Tesbiti Politikasında Yeni Tecrübeler; Bütçe ve Enflasyon; Devrilen Diktatör; Yine Plân, Program Meselesi	3-8
BİR DIALOG :	
Fanatizmin Çeşitleri II. Ömer SAKİP	8-11
İNCELEMELER :	
İktisadî Kalkınmaya Dair Bir Taslak	Oktay YENAL 11
Türkiye'de Sanayileşme ve Yatırım Meseleleri : I. Ziraat mı - Sanayi mi? Doç. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU	13
Köyde Giyim - Kuşam	HARMANDALIOĞLU 15

OKURLARIN FORUMU

Son Dahili Nizamname Tadili ve Dokunulmazlık Müessesesi (T. Harsar); Üniversiteler Kanunu Tadili Dolayısıyla (Y. Karayalın); Forum'un Notu; Ömer Sakip'e Cevap (A. Öztekin) 17-20

KÜLTÜR ve SANAT :

"Yeni Şiirler 1958" Dolayısıyla ...
A. TURGUT 21
Şiirimizde Değişiri

Hüseyin CONTÜRK 21

MİMARİ :

Modern Câmî Yapılabilir mi?

Dr. Şevki VANLI 23

YAZAR - OKURUN DEFTERİ :

Dolanı'nın Arkası Bilge KARASU

RESİM :

Eren B. KARASU

BAĞDAT PAKTININ İSTİKAMETİ

Birinci Dünya Harbinden evvel İtalya'nın evvelâ İttifak Manzumisine dahil olduğunu, fakat, sonraları yavaş yavaş İtilâf Manzumisine doğru kayıp, neticede İngiltere ve Fransa'nın yanında eski Müttefikleri Avusturya - Macaristan ve Almanya'ya karşı savaşa girdiğini hatırlayanlar, bir İttifakın yaşamasının doğmasından çok daha zor olduğunu bilirler. Gerçekten, bir İttifakın yaşayabilmesi için, o İttifaka dahil olan Devletlerin, İttifak Manzumisine karşı vukuu muhtemel tecavüz hareketinin

mahiyeti üzerinde anlaşmış olmaları ilk ve en zarurî şarttır. Bu konu üzerinde bir anlaşma yoksa veyahut Müttefikler arasında bu konuda görüş ayrılıkları başgösterirse, İttifakı yaşatmak günden güne zorlaşır. Bu itibarla, bir İttifakı akdetmeden önce, tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin zihni kayıtları üzerinde iyice kafa yormaları ve "hele ben şimdi bir kerre bu ittifakı akdedeyim; ileride müttefiklerimi kendi yoluma çekmek için gerekeni yaparım" gibi bir mülâhazaya kapılmamaları lâzımdır.

Zira, böyle bir mülâhazaya kapılan taraf, bir müddet sonra ittifak dağılırsa, bizzat kendisi büyük bir manevî darbe yemiş olur.

Bugün böyle bir durumun Bağdat Paktı hakkında da vârit olup olmadığı konusunda ciddiyetle düşünmek zamanı gelmiştir.

Bağdat Paktı hangi tarafa karşı müteveccihdir? İşte, halen Paktın içine düşmüş olduğu ve nasıl kurtulacağı belli olmıyan buhran, bu istifhamın etrafında başgöstermiştir.

Bağdat Paktının hangi tehlikeye

karşı akdedildiği bilinmektedir. Her müttefik bu konuda Sovyet tehlikesinin başta geldiğini söyleyecektir. Ancak, işi biraz daha derinleştirecek olursak, asıl fırtınanın ikinci bir soru etrafında koptuğunu göreceğiz. Bu soru şudur: Bağdat Paktı aynı zamanda ve aynı derecede başka tecavüz tehlikelerine karşı dahi müteveccih midir? Veya, daha doğrusu, acaba, Ortadoğu memleketlerine karşı Sovyet Rusya'dan gayri herhangi bir memlekettten, mahiyeti büyük bir tehdit gelmesi ihtimali mevcut mudur? Mevcut olsa bile, böyle bir tehlikeyi önlemek acaba başka şekiller sayesinde kaabil değil midir?

Irak'a göre, Bağdat Paktının meşgul olması gereken, Sovyet tehdidi kadar ve hattâ onunla ilgili bir tehdit daha vardır: O da İsrail tehdididir; eğer Bağdat Paktı İsrail tehdidine karşı çareler gösteremiyecek olursa, vazifesini yapmamış olacaktır.

Hakikaten, Bağdat Paktı hukukî mânasında, sadece muayyen bir Devletten gelecek bir tecavüze karşı değil; herhangi bir Devletten gelecek bir tecavüze karşı müteveccihdir. Fakat, Paktın, Müttefikleri, içlerinden tecavüze uğrıyan birisine karşı ittifak vecibelerini yerine getirirken harp yoluna başvurup vurmamakta serbest bırakmakta olduğu ve harp yoluna başvurmayan bir müttefiki, eğer tecavüzün kurbanı Devleti başka yollardan da destekliyorsa, ittifak vecibesine riayetsizlikle itham edilemeyeceği unutulmamalıdır.

Realitede, meselâ, Türkiye'yi, Birleşmiş Milletler tedbirleri dışında, İsrail'le Arap Devletleri arasındaki bir silâhlı çatışmaya katılmaya sevk etmek mümkün olamayacaktır. Türk Silâhlı Kuvvetlerinin, Kuzey hududlarımızda, an'anevî vazifeleri vardır; ve bellibaşlı en büyük vazifeleri muhakkak ki budur.

Türk Milleti, Arap Devletleriyle İsrail arasında sulh ve sükûnun hüküm sürmesine taraftardır. Bu sulh ve sükûnun teminatçısı olmak ise, Türkiye'den çok, Büyük Batı Devletlerine düşer, ve, Birleşik Amerika, İngiltere ve Fransa bu siyaseti 1950 den beri ilân eylemişlerdir. Bu sebep-

le, Türkiye'nin, Irak'ın Bağdat Paktının istikametini değiştirmeye teşebbüs etmesine mâni olmaya çalışması lâzımdır.

İsrail meselesi muhakkak ki, Irak Milletinin ve Arap Milletlerinin vicdanında yer etmiştir. Bu noktada onların ruh hâletini anlamak lâzımdır. Bellibaşlı bir Arap memleketi olan Filistin, kısa bir zaman içinde, daha dinamik insanlar tarafından ellerinden alınmış ve onlar elleri böğürlerinde kalmışlardır.

Bugün İsrail karşısında bizden yardım beklerlerken, bunu kızmadan karşılamak; fakat, onlara tâviz vereceğimiz, hem de tamamen sözde kalmaya mahkûm tâvizler vereceğimiz yerde, neyi yapabileceğimizi ve neyi yapamayacağımızı açıkça onlara söylememiz lâzımdır.

Arap Devletleri içinde, Sovyet tehlikesinin hakikî mânasını anlamış olduğu iddia edilen Irak'a bugün düşen vazife şudur: Nâsır'dan daha ileriyeye gitmek için ve şahsî bazı menfaatleri korumak için demagoji yarışına ve polemiklere girişmemek.

Bağdat Paktı, imzalandığından beri, Ortadoğu liderliği ve prestij mücadelelerinden çok şey kaybetmiştir. Elbette ki Bağdat Paktına karşı hak-sız polemikler yapılmıştır. Fakat, Bağdat Paktına düşen şey, bu polemikler karşısında soğukkanlılığı muhafaza etmek ve bilhassa iktisadî sahadaki çalışmalarının semerelerini almak suretiyle Ortadoğu Milletlerine faydeli olabileceğini eserleriyle göstermekten ibaretti.

Bugün bütün bu hataların içinden çıkmak zorundayız. Aksi halde ne Bağdat Paktını kurtarmanın, ne de Türkiye'nin bir demagoji yarışından kurtulmasının nasıl mümkün olacağını göremiyoruz.

Bu hatalardan sıyrılmamızın yolu ise okadar zor değildir. Evvelâ Batı Devletlerinin Ortadoğu'daki son sömürgecilik kalıntılarını tasfiye etmeleri elzemdir; bununla, Arap Yarımadasındaki son İngiliz himayeleri ve sömürgelerini ve Cezayir'i kastediyoruz. Bu suretle, Arap milliyetçilerinde Batılıların hakikî niyetleri hakkında ciddi bir şuur uyanması kuvvetle muhtemeldir. Zira, şimdi bile, meselâ Suriye'deki Baat Sosyalistlerinin bir kısmının komünist tehlikesinden ürkmeye başladıklarını ve Mı-

sır zimamdarlarının ise komünist sızmalarını kendi memleketlerinde şiddetle, tedip ettiklerini biliyoruz. Bu umumî hatlar üzerinde genel Batı siyaseti ayarlanırken, Arap mültecilerine büyük bir iktisadî yardım yapmak ve Arap-İsrail hududlarına (yani şimdiki mütareke hududlarına) statüko esasından sulh akdi çok uzun vadeli bir iş olduğu ve başka çare de olamayacağı için, bir Daimî Birleşmiş Milletler Ordusu yerleştirmek zorundayız.

Bunlar yapıldığı takdirde, Bağdat Paktının artık başka taraflara bakması kolaylıkla mümkün olmayacaktır.

Yalnız şunu da unutmamalıyız ki Bağdat Paktı memleketlerinin ve umumiyetle Ortadoğu'nun Batı camiasına kazanılması, sadece Pakt'a, doğru bir istikamet vermek, Pakt'ın umumî politikasını ayarlamak ve şu veya bu genişlikte askerî tedbirler almak suretiyle de kaabil olmayacaktır. Asıl yapılması gereken şey, bizzat bu Ortadoğulu cemiyetleri Batı medeniyetine ve Batı yaşayış tarzına doğru yöneltmektir. Bu ise, sadece Pakt'a müzahir olan Büyük Batı Devletlerinden geniş iktisadî yardım alınmasıyla tahakkuk edemez. Elbette ki geniş iktisadî yardım, bunun vazgeçilmez bir şartıdır. Ancak, ilgili memleketlerin Devlet adamlarının da şunu anlamaları lâzımdır ki bugünkü doğulu ve hattâ Feodal Cemiyet Sistemi tedricen değiştirilmedikçe, ve demokratik bir istihâle olmadıkça, Batı iktisadî yardımına rağmen, büyük bünyevî tehlikeler daima mevcut kalacaktır.

Kaldı ki sağlam bir savunma kudreti, ancak ve ancak, sağlam bir iktisadî, içtimâî ve siyasî bünyeye dayanırsa bu vasfı kazanabilir. Batı Devletlerinin, uzun vadeli bu konulara sabırla daha çok yakınlık göstermeleri elzemdir. Onların iyice idrak etmeleri gereken husus, bir memleketi sadece, oradaki kuvvetli şahsiyetlere dayanarak tutmanın ilânihaye mümkün olmayacağıdır. Batı Devletlerinin, Ortadoğulu Devletlere siyasî sahada hitap ederken, bu hitaplarını, siyasetçilerden çok, milletlere tevcih etmeleri, bunun ilk adımı olacaktır.

Onbeş Günün Notları

Müreffeh Cehalet veya Eğitimsiz Kalkınma

İktisadî kalkınmaya mı, yoksa millî eğitime mi daha fazla önem verilmesi gerektiği, tâ Cumhuriyetin ilk yıllarındanberi tartışılmalı bir konudur. Her ikisinin de birlikte yürütülmesi en tabii ve en doğru hâl tarzı olarak herkesçe kabul edilmektedir ama, yine de şimdiye kadar, ağırlık merkezinin yer değiştirmesi bakımından en az iki devre tesbit etmek mümkündür. 1950 yılına gelinceye kadar, bütün Halk Partisi hükümetlerinin başlıca kaygılarından birini milletin bir bütün olarak eğitimi meselesi teşkil ediyordu. Halkevleri, Köy Enstitüleri, İlköğretim Savaşı gibi sözlerde o devirlerin heyecanlı havasını sezen eğitimciler için, 1950 sonrası hiç de parlak olmamıştır. Muhtelif Demokrat Parti hükümetleri tarafından iktisadî kalkınma edebiyatı üzerinde o kadar uzunboylu durulmuş, bütün işlerin başında barajların ve santrallerin geldiği o derece ısrarla iddia edilmiştir ki, eğitim dâvasına kendilerini vermiş olanlar zamanla Hükümetlerin bu konudaki gerçek niyetlerinden bile şüphe eder bir hâle gelmişlerdir. Gerçi, elifi gördüğü zaman fabrika bacası zannedecek bir milleti idare etmek çok daha kolaydır ama, son yıllarda eğitim işlerinde görülen ihmali böyle bir niyete yormak haksızlık olur. Mesele, nihayet, ağırlık noktasının iktisadî konulara doğru kaymış olmasından ibarettir ve son yıllarda bu beş altı yıllık ihmalin vahim sonuçlarını bizzat hükümet de görmeğe başlamış, muhalefetin ısrarı karşısında eğitim dâvasıyla biraz daha yakından ilgilenir olmuştur.

Bütçe Komisyonu'ndaki millî eğitim görüşmeleri, memleketin bu konudaki durumunu bütün vehametıyla ortaya koymuştur. Millet eğitiminin temel unsuru olan ilköğretim dâvasında nasıl bir duraklama olduğu, bütçe tasarısı hakkında Demokrat Parti milletvekillerinden Mehmet Karasan ve Celâl Akmanlar tarafından hazırlanan rapordan — bütün iyimser ifadelerle rağmen —

açıkça anlaşılmaktadır. Yapılan hesaplara göre, 1960 yılında Türkiye'nin 130.000 ilköğretim öğretmene ihtiyacı olacaktır; halbuki bugün erişilebilen rakam 30.000 den ibarettir. Öğretmenleri ve öğretmen vekillerini de sayarak, bu rakamı 48.000 e çıkarmak mümkünse de, aradaki açığın nasıl kapatılabileceğini kesin olarak bilen yoktur. Yine rapordan anlaşıldığına göre, ilköğretim binası olarak, daha 17.000 binaya ihtiyaç vardır; halbuki ilköğretim yapımları için 1958 bütçesine hükümetin koyduğu ödenek nekadardır, bilir misiniz? Ancak 20 milyon lira. Bununla, ancak 350 bina yapılabilir ve nüfusun artış hızı da hesaba katıldığı takdirde, bu tempo ile bütün köylerin okula kavuşması için daha yetmiş yıl beklemek gerekecektir. Muhalefet milletvekillerinin de ısrarıyla bu 20.000.000 liranın iki misline çıkarılmış olması, meselenin hacmi karşısında, yine de pek birşey ifade etmemektedir. Millî Eğitim dâvasını, 1950 den önceki 10 yıl içinde olduğu gibi, bir millî dâva olarak tekrar plânlı bir şekilde ele almamız ve bu konu için yeni gelir kaynakları bulmamız şarttır. Bu bakımdan, C.H.P. li milletvekillerinin Bütçe Komisyonunda yaptıkları pratik ve ilgi-çekici teklifler üzerinde dikkatle durulmalıdır. Meselâ Van Milletvekili Ferit Melen bina ve arazi vergilerinin millî eğitime tahsis edilmesini istemiştir. Kendisine göre, bu vergilere esas teşkil eden «tahrir» bir hayli eskidir ve bunu yenilemekle, vergilere zam yapılmadan, 200.000.000 liralık bir fazlalık elde edilebilecektir.

Köy Enstitülerinin acap bir kılığa sokuluşundan ve sayıca artmalarının durdurulmasından sonra, öğretmen yetiştirmek meselesi gitgide düşündürücü bir hâl almağa başlamıştır. Hükümet, hâlâ öğretmenlerin yetiştirilmesinde esas olarak hangi yolu tutacağını kesin bir şekilde açıklamış değildir. Bu bakımdan, Erzincan Milletvekili Rauf Bayındır'ın şu teklifi, üzerinde dikkatle durulmağa değer : Mevcut liseleri-

mizin hiç olmazsa bir kısmında, fen kolu, edebiyat kolu ve ticaret kolu gibi onuncu sınıftan itibaren ayrılan kollara ilâveten bir de öğretim veya pedagoji kolu eklemek suretiyle öğretmen yetiştirmek mümkün değil midir?»

Bir büyük millî dâva olan ilköğretim meselesinden sonra, orta öğretim meselesi de Bütçe Komisyonu tarafından önemle ele alınan konulardan biri olmuştur. Bu sahada, okul ve öğretmen kılığınca ilâveten, bir de demokrasinin, daha doğrusu Demokrat Parti idaresinin getirdiği bir dert daha var ki, o da imtihan ve sınıf geçme usûllerinin yazboz tahtası hâline getirilişidir. Siyasî makamlara hâkim olan oy toplama endişesi, bu konuda müteahhüs öğretmenlerin ısrarlarına galebe çalmakta, eğitimcilerin mukavemetine rağmen sınıf geçme gitgide kolay bir hale sokulmaktadır. Meşhur bir hikâyecimizin dediği gibi, «öğretmene doğru yaptın denilse, öğretmen bir kişi, okuttuğu sınıfta yüz kişi var. Onların da analarını, babalarını düşünün. Bilirsiniz ya, oy işi...»

Her bütçe tasarısıyla birlikte, gerek muhalefet, gerekse hükümet tarafından —fakat başka başka maksatlarla— ele alınan üniversite muhtariyeti, bu defa Encümen'de büyük bir fırtına yaratmadı. Asıl büyük fırtınanın kopması için, yeni Üniversiteler Kanunu tasarısının Meclis'e gelmesini beklemek gerekecektir.

Bu arada, Encümen'de Millî Eğitim Bütçesi konuşulurken, «teknik» kelimesinin sihri sayesinde, ödeneği bir misli daha arttırılan Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nden bahsetmeden edemiyecemiz. Milletvekilleri, bu üniversiteye ödenek ayırırken, millet parasını teknik ve iktisadî kalkınma için en emin bir surette kullandıklarından emin miydiler acaba? Yakında 28 departmanı (!) ihtiva etmek üzere 7 fakülteye sahip olacağı ve 10 yıl içinde sinesinde 6.000 öğrenci barındırarak; onlara en modern (!) bilgileri vereceği söylenen bu müessesenin, ders programına bir göz atılmış, Türkiye'deki ihtiyaçlara uygunluğu incelenmiş midir? Türkiye'deki bir üniversitenin tamamen yabancı dille öğretim yapıp yapamayacağı hususunda herhangi bir prensip kararı alınmış mıdır? Ortadoğu Teknik Üniversitesinin kurulmasını destekleyen ve öğretmen yardımında bulunan devletlerin gerçek maksatları ile, Türkiye'nin menfaatleri arasında bir benzerlik bulunup bulun-

madığı araştırılmış mıdır? Nihayet, İstanbul'daki Teknik Üniversiteyi takviye etmek veya ona benzer bir başkasını kurmak varken, milyonlarca lira ayrılarak böyle bir milletlerarası maceraya atılmanın doğru olup olmayacağı düşünülmüş müdür? Encümen'deki tartışmalarda bu konunun ne kadar az bir yer tuttuğu ve ödeneğin artırılması için ne derece büyük bir tehlik gösterildiği hatırlanınca, milletvekillerinin «teknik» kelimesindeki sihre kapıldıklarına hükmetmek gerekmektedir.

Demokrasi adına yapılanlardan sonra, şimdi de, teknik adı altında oynanan oyunlara karşı uyanık olmamız lâzım.

Vali ve Tükürük Üzerine

Bizim idarî hiyerarşi anlayışımız da, yalnız Balkanlarda ve Ortadoğuda değil, dünyada bir tanedir. Şimdi de, gazetelerde okuduğumuza göre, koskoca «şehir-i İstanbul»'un valisi, masa futbolü oynatan eğlence salonlarını temizledikten sonra, artık cadde cadde dolaşıp kaldırımlara tükürenleri yakalamakla meşgulmüş. O şehir-i İstanbul ki, kaldırımları altın olmaktan çıkmış, birer çamur deryası haline gelmiştir, kaspalarında et, bakkallarında yağ bulunmaz ve nihayet dış mahallelerini saran gecekondu kangreni büyük meydanlarındaki imar hareketlerini gülünç hâle getirir. Bütün bu büyük ve esaslı meseleler ortada dururken, bir valinin çalışma saatlerini bu gibi işlere hasretmesi doğru mudur?

Gelmiş geçmiş bütün idarî teşkilâtlarda hiyerarşi denen bir usûle başvurulmuş olmasının herhalde bir sebebi bulunsa gerek. Makamları yukarıdan aşağıya doğru bir silsile halinde sıralamak, nihai yetkiyi en üst kademede toplamakla beraber aşağılara doğru inildikçe her makama biraz daha teferruatlı işlerde yetki vermek ve böylece elde mevcut kabiliyetleri en iyi kullanılabilecekleri kademelere yerleştirmek; idarede verim elde etmenin belibaşlı şartlarından biridir. Bütün hiyerarşiler az çok ehiram şeklini alacakla-

rına göre, en yukarı kademelerde bulunan kimselerin, kendilerinden daha aşağı kademelerde daha geniş imkânlarla yapılabilecek olan işleri üzerlerine almamaları, sadece geniş hareket hatlarını tesbit etmek ve gidilecek yönü belirtmekle yetinmeleri gerekir. Bunu yapmadıkları takdirde, belki bir aşağı kademede işler kendi idareleri altında daha iyi ve daha sür'atli bir şekilde yürüyecektir, fakat bu başarıyı daha yukarıdaki başarısızlıkların takip etmesi mukadderdir; çünkü aşağı kademede işler tanzim edilirken, üst kademede işler, vakitsizlik yüzünden ihmal edilmiştir.

Tabii İstanbul Valisi daha geniş çap taki işlere hasretmesi gereken değerli vaktini kahve kahve, kaldırım kaldırım dolaşmakla israf ederken, daha yukarı kademelerde gördüğü misallere uymaktan başka birşey yapmamaktadır. İktisadî buhranlar içinde bocalıyan, siyasi rejimi derin sarsıntılar geçiren ve nihayet dış politikada karşılaştığı meseleler her zamankinden daha fazla dikkat istiyen bir memleketin başbakanı vaktini hükümet merkezinden uzakta, imparatorluk başkentinde cadde tanzim etmekle geçirirse, valilerin de kaldırımlarda tükürük aramaları tuhaf karşılanmamalıdır.

Devlet adamlarının şu veya bu mesele ile yakından ilgilendiklerini açıkça belirtmeleri, idarecilerin o konuda daha titiz davranmalarını sağlamak, halk efkârını uyarmak ve işleri sür'atlendirmek gibi müsbet bazı psikolojik etkiler de doğurabilir. Fakat her usûl gibi, bu usûlü de kullanırken çok dikkatli davranmak ve temel meseleler çözülmemiş bir şekilde beklerken, ikinci derecedeki konular üzerine yüklenmemek gerekir. Belki daha az sıkıntılı bir devreye rastladığı için, belki de esaslı meselelerle uğraşmakta gösterdiği nisbî başarı dolayısıyla, Vali Gökay, sarhoşlarla mücadele etmek ve domates satıcılarının başında bulunmak gibi hareketlerden âzamî bir şekilde faydalanmış, halka ve basına kendisini sevdirmeyi bilmişti. Fakat nakil vasıtası, gıda maddesi ve mesken bakımlarından çektiği sıkıntılar bugünlerde son haddini bulmuş olan bir İstanbul, asıl görevlerini unutarak bir iki gösterişli hareketle sempati avına çıkan valiyi herhalde hoş karşılamıyordur. Kendisinin çocukları çok sevmesi veya temizlik hususunda pek titiz olması, vatandaş yararına çok daha

iyi kullanılabilecek saatleri israf etmesi için kâfi bir sebep sayılmamalıdır.

Daha aşağı kademelerde ihtisasa göre yürütülmesi gereken meseleleri, teşvik edip sür'atlendirmek, yahut da kendilerine bir iftihar payı çıkartmak için, bizzat idare etmeğe kalkışanlar bu hareketlerinin rizikolarını da hesaba katmalıdırlar. Normal şartlar altında başkalarına atfedilebilecek olan hareketlerin sorumu, böyle bir durumda doğrudan doğruya kendilerine yüklenecektir. Hiç şüphesiz, etraflarını açtığı, minarelerini tamir ettirip alemlerini yal dızlattığı câmiler Başbakanı hergün binlerce hayır duası kazandırıyor; fakat bunun yanında, köstebek yuvasına dönmüş İstanbul meydanlarında veya fazla kalkındığı için çirkefe batmış Ankara caddelerinde, paçalarına çamur sürülen vatandaşlar da, yol mühen dislerinin yahut kaldırım çavuşlarının değil, yine onun adını anmaktadırlar.

Bütçe Komisyonunda Bayındırlık Bütçesi

Bütçe Komisyonunda Bayındırlık Bütçesinin müzakeresi üç gün devam etmiştir. Müzakereler mühim noktaların meydana çıkmasına vesile teşkil etmiş ve «alt yapı» ismi verilen yatırımların seyri ve tatbikinin çeşitli safhaları bakımından aydınlatıcı olmuştur. «Alt yapı» nev'inden yatırımların iktisadî kalkınmada ehemmiyeti aşikârdır. Diğer taraftan bu yatırımlar uzun devreler sonunda netice veren cinsten olduğu için, bunların finansmanında bazı kaidelere riayet etmek icabetmektedir. İstikrazla finanse edilen projelerin kredi müddetlerinin uzun ve faiz haddinin düşük olması, memleket ekonomisi üzerindeki yükü hafifletmesi itibarıyla umumî olarak şayarı temennidir.

Müzakerelerin başladığı günde söz alan müteaddit hatip, memleketin çeşitli muntakalarında bayındırlık faaliyetlerinin hızlandırılması temennilerinde bulunmuşlar ve baraj, yol, liman, yeraltı suları, bataklıkların kurutulması, köy yolları ve içme suları, imar ve inşa faaliyeti mevzularında müşahhas isteklerde bulunmuşlardır. Vekil, cevaben, dileklerin haklı olduğunu, fakat işlerin bir sırası bulunduğunu, varıda-

timizla mütenasip bir bütçenin tanzim edildiğini ifade etmiştir.

Tabiiyle, bayındırlık sahasında memleketin ihtiyaçları namütenahidir ve bunların birden karşılanması mümkün değildir. Ancak Demokrat Parti iktidarının şimdiye kadar tutumu bu hakikati zihinlere yerleştirecek tarzda cereyan ettiği iddia edilebilir mi? Bütün vilâyetlerde çeşitli mevzularda iktidar mensupları tarafından müteadit vaadler yapılmış, her türlü ihtiyaçları karşılamaya muktedir olduğumuz intiba uyandırılmış, hattâ bayındırlık sarfiyatının malî takâtımız üzerine çıkarılmamasını isteyenler acap tarzda tenkid edilmişti. Zamanında çeşitli arzu ve istahları, hudutsuz bir şekilde, teşvik etmiş olan bir iktidarın, er geç bir talep seli karşısında kalması ve bunları reddetmek mecburiyetinde bulunması mukadder değil midir? Bugünkü durum bundan ibarettir.

Bayındırlık Vekili, bayındırlık bütçesinde, 1957 malî yılına nazaran 160 milyon liralık bir artış vukubulduğunu ifade etmiştir. Nisbî olarak, bu artışın kıymeti takriben %15 tir. 1957 ye nazaran umumî fiyat seviyesinin %15 ten daha yüksek bir nispette artmış olduğunu kabul etmek yanlış olmaz. Bilhassa nafia bütçesine giren malzeme fiyatlarının büyük ölçüde artmış olduğu muhakkaktır. Şu halde 1958 malî yılında yapılacak nafia hizmetlerinin reel olarak azalacağı anlaşılıyor.

Müzakerelerin başlıca konuları barajlar, su işleri ve limanlar olmuştur. Bu mevzularda cereyan eden konuşmaları sıra ile aşağıda ele alıyoruz. Faaliyetleri memnuniyet verici bir tarzda cereyan eden Karayolları fazla münakaşayı mucip olmamıştır.

Barajlar :

Barajlar mevzuunda Kasım Gülek (C.H.P.) ve Kemal Satır (C.H.P.) şayanı dikkat konuşmalar yapmışlardır. Bu arada, bayındırlık işlerinin, bir tercih sırasına göre plânlanması, bayındırlık plânının umumî iktisadî plân dahilinde ele alınması ve bu suretle «alt-yapı» yatırımlarıyla diğer yatırımların kordine edilmesi lüzumu ileri sürülmüştür. Ehemmiyeti aşikâr olan bu noktanın belirtilmesi çok yerinde olmuştur.

Saniyen Kasım Gülek, çeşitli barajların inşaatı dolayısıyla hariçten alınmış kredilerin şartlarını mukayese et-

miştir. Bir yandan Seyhan Barajı için Dünya Bankasından alınan kredi ile, diğer yandan Hırfanlı Barajı için bir İngiliz Şirketinden ve Kemer ile Demirköprü barajları için bir Fransız Şirketinden alınan kredilerin mukayesesi hakikaten dikkati çekicidir. Dünya Bankası kredisi 20 seneliktir. İnşaat tamamlandıktan sonra üç sene zarfında (1957-1960), ancak faiz ödemesi yapılmaktadır. 1960 tan itibaren faiz ile amortisman ödenecektir. Buna mukabil, Fransız ve İngiliz şirketlerinden alınan kredinin müddeti çok daha kısadır (9 sene). İhalede birkaç yıl sonra faiz ve amortisman tediyelemelerini yapmak icabettir. Netice itibariyle, Seyhan Barajı için alınan kredi, baraj, istihsal üzerinde tam verimini vermesi icabeden tarihten sonra ödeneceği halde, Hırfanlı, Kemer ve Demirköprü için alınan kredilerinin, barajlar tamamlanmadan ve tabiiyle istihsal üzerinde tesirlerini icra etmeden evvel büyük ölçüde ödenmesi lâzımgelmektedir. İkinci nev'i finansmanın memleket için nekadar büyük bir yük teşkil ettiğini belirtmeğe lüzum yoktur.

Kasım Gülek ve Kemal Satır, barajların maliyet masrafları üzerinde durmuşlardır. Bu bakımdan memnuniyet verici vaziyette olan yegâne baraj Seyhan'dır. Nihai bedel ile ihale bedeli arasındaki fark %10 dan ibarettir. Buna mukabil diğer barajların maliyeti gittikçe yükselmekte olup, ihale bedelini çok büyük ölçüde aşmıştır. Aşağıdaki tablo, barajların maliyeti hakkında çeşitli tahminleri ihtiva etmektedir.¹

Cetveldeki rakamlar kendiliğinden konuşuyor. Müteahhitleğin kârları, maliyet masraflarına muayyen bir yüzdenin ilâvesiyle taayyün ettiğine göre, bunların sağladıkları kazanç mukavelede derpiş edilenin çok üstünde olacaktır. Bu şekilde yabancı müteahhitlelerin lehinde fevkalâde müsait bir rejim yaratılmıştır.

İktidar partisi mensupları tarafından muhalefet mebuslarının tenkidlerine verilen cevaplar tatmin edici olmaktan uzak olmuştur. Ortaya konulan müşahhas meseleler sadece yuvarlak ve

(¹) Milyon lira olarak :

	Demirköprü	Kemer	Hırfanlı
İhale bedeli (1954)	75	70	100
Su İşleri Müdürünün tahmini	137	120	232
Bütçe Lâyihasındaki tahmin	170	126	250
Bütçe Komisyonunun tahmini	207	190	270

mühem cümlelerle cevaplandırılmıştır. Meselâ cevap vermek üzere konuşan bir D.P. milletvekili, D.P. nin plân, program sahibi olduğunu, bu plânın millî arzu ve isteklerin muhassalasından ibaret olduğunu söylemiştir. Böyle bir iktisadî plân tarifine ilâve edeceğimiz söz yoktur. Aynı milletvekili, yüzde üçü geçmiyen hatâları bahane ederek, eserin tamamını inkâr etmenin millî menfaatlerle kabili telif olmadığını beyan etmiştir. İhale zamanındaki maliyet ile bugünkü maliyet tahmini arasında %300 e yaklaşan farkların %3 ü geçmiyen hatâlar şeklinde tarif edilmesi mümkün müdür? Millî menfaatlere gelince, bunları en müessir şekilde müdafaa etmek yolu, millete ait paranın sarfına mütedair hususları tamamen açıklamak mı veya hatâları örtbas etmek midir?

Sulama :

Sulama İşleri Genel Müdürü, dairenin esas plânı hakkında izahat vererek şunları söylemiştir: Türkiye'de 10 milyon dönüm arazinin sulanması, 4,5 milyon dönüm arazinin ve 250 şehir ile kasabanın taşkından korunması, 2,5 milyon dönümlük bataklıkla n kurutulması plânın esas hatlarını teşkil etmektedir. 1950 de tatbikata konulan bu plânın esaslarından 1957 yılına kadar gerçekleştirilmiş bulunanlar şunlardır: 434 bin dönüm sulanmıştır, 2,25 milyon dönüm taşkından korunmuştur ve 507.000 dönüm bataklık kurutulmuştur.

Memleketimiz için bilhassa mühim olan sulama işlerinin tatbikatta çok yavaş ilerlemesi şayanı dikkattir. Sulama İşleri Genel Müdürünün izahatından anlaşılacağı veçhile, sulama plânı 7 sene zarfında, ancak %4 nisbetinde gerçekleştirilmiştir.

Taşkından koruma işi, herhalde Sarıyar, Seyhan ve diğer barajların sayesinde olacak, daha büyük hızla ilerlemektedir. Plânın takriben %50 si gerçekleştirilmiştir.

Bataklık kurutulması işinin de yavaş ilerlediği anlaşılmaktadır. Bu mevzuda plân ancak %20 nisbetinde gerçekleştirilmiştir.

Limanlar :

Muhalefet mebusları, Dünya Bankası kredisiyle inşa ettirilen limanların inşaatı hususunda gecikmelere işaret etmişlerdir. Mukavele mucibince Haydarpaşa, Salıpazarı, Alsancak limanlarının 1953 sonunda tamamlanması, Samsun limanının ise 1956 da bitirilmesi icabediyordu. Halbuki limanların inşaatına ancak Nisan 1954 te başlanmış ve hâlâ tamamlanmamıştır. Mukavelenin imza tarihiyle inşaat başlama tarihi arasında geçen müddet için Bankaya lüzumsuz yere faiz ödenmiş olduğu da kaydedilmiştir.

Fiat Tesbiti Politikasında Yeni Tecrübeler

Millî Koruma Kanunu ile fiyatların artışı bir müddet için durdurmaya çalışıldıktan sonra muvaffakiyetsizliğe uğrayan hükümetin; Kasım 1957 denberi geniş ölçüde fiyat tesbiti tedbirlerine başvurduğu malumdur. Piyasasının serbest mekanizmasını ortadan kaldıran bu kanunî tedbirlerle fiyat artışı hareketi durdurulmak isteniyor. İstihsal ve talep kontrol edilmeden tatbik edilen az çok keyfi kısıtlara dayanan bir narh politikasının âkibeti yine muvaffakiyetsizliktir. Bunu FORUMda evvelce belirttik.

Son olarak, fiyat tespiti tedbirleri et ve canlı hayvan mevzularına tatbik edilmiştir. Mâlûm olduğu üzere, uzunca bir müddettenberi et fiyatları başlıca şehirlerde belediyelerce alçak seviyelerde tesbit edilmiş bulunmaktadı. Buna mukabil canlı hayvan fiyatları serbest kalmıştı. Et için tespit edilen alçak fiyatlarda arz edilen miktarlar çok az olduğu için, hükümet Et ve Balık Kurumunu, resmî fiyatlarla et satışları yapmak üzere, vazifelendirmişti. Kurum, piyasa fiyatlarından hayvan mübayaası ederek, zararına satışlarla piyasayı beslemek teşebbüsünde bulundu. Bu teşebbüsün de muvaffakiyetsizliğe mahkûm bulunduğu tâ başındanberi malûmdur. Kurum, büyük şehirlerin bütün et ihtiyacını karşılayacak şekilde teçhiz edilmediği gibi, ilânihaye büyük ölçüde zararlara katlanamazdı. Bu hakikate rağmen mevzu bahis sistem uzun müddet devam ettirildi. Neticede, kasaplar-

da resmî fiyatlardan et bulunmaz oldu ve Et - Balık Kurumunun mağazaları önünde büyük kuyruklar teşekkül etti.

Bu vaziyet karşısında, hükümet yeni fiyat tesbiti tedbirleriyle vaziyeti düzeltmek istemiştir. Alınan tedbirler, esas hatlarıyla, şunlardır: Koyun ve sığır gibi taze etlerin perakende satış fiyatları %50 civarında yükseltilmiştir. Buna mukabil sucuk, sosis, v.s. gibi konserve etlerin fiyatları eski seviyelerinin biraz altında dondurulmuştur. Nihayet, şimdiye kadar serbest bırakılan canlı hayvan fiyatları, daha alçak seviyelerde dondurulmuştur. Bu tedbirler manzumesiyle kasaplarda et arzının artacağı ve şehir ihtiyaçlarının karşılanacağı ümit edilmektedir.

Bu suretle, intibakın yükü hayvan yetiştiricileri ve besleyenler üzerine atılmış bulunuyor. Acaba müstahsiller yeni fiyatlar üzerinden, ihtiyaçları karşılayacak miktarda hayvan satmayı kabul edecekler midir? Enflasyon dolayısıyla maliyetler gittikçe yükselmektedir. Hayvanlar, narenciye gibi, satışı zarurî olan maddelerden değildir. Cenup memleketlerine kaçakçılık çok kârlıdır. Bu şartlar altında dahilî ihtiyaçlar için hayvan arzının daralması mümkündür.

Bu münasebetle münferit ve az çok keyfi fiyat tesbiti tedbirleriyle mesele halledilemeyeceğini kaydedelim. Asıl dâva, yara halinde devam eden enflasyonun durdurulmasıdır. Fiyat tesbiti tedbirlerinin bu bakımdan fonksiyonları, ancak ve ancak yardımcı ve muvakkat mahiyette olabilir. Açıkla finansman siyasetini yürüterek mecmu talep hacmi şişirilmeye devam edilirse, ekonomide arzu edilen intibakın sadece fiyat tespiti tedbirleriyle meydana gelmesini beklemek beyhudedir.

Bütçe ve Enflasyon

Gerek hükümet programında, gerekse bütçenin taktim nutkunda, enflasyonla mücadele işinin ele alınacağı, masrafların memleketin imkânları ile âhenkli bir seviyeye getirileceği defaatle ifade edilmiş bulunmaktadır. Seçimleri hemen takiben girilen geniş fiyat tesbiti hareketleri de, enflasyonla mücadele arzusunun bir tezahürü idi. Fiyat tesbitlerinin tek başına başarı

sağlayamayacağı, bunun bir taraftan umumî talep hacmini kısıcı tedbirlerle, diğer taraftan da vesika usulüyle desteklenmesi lâzımgeldiği bedahet denecek kadar aşikâr hususlardı.

Vesika usulüne, harp zamanlarının sıkıntılarını tedavi ettireceği ve yoklukların resmen itirafı telâkki edileceği gibi yersiz mülâhazalarla, iltifat edilmedi. Onun fonksiyonu, kısmen, dükkân önlerindeki kuyruklar tarafından ifa edildi ve edilmekte...

Umumî talep hacmini kısmak için devlet bütçesi de kullanılmış ve ilk defa olarak denk bir bütçe yapmak üzere gayret sarfedilmiştir. Hükümetin bütçe teklifinin denk olmayıp bir miktar açık ihtiva ettiği kolaylıkla söylenebilir. Kaldı ki, Bütçe Komisyonunda, birçok yeni yeni tahsisatlar kabul edilmiş ve edilmektedir. Genel olarak milletvekillerinde, masrafları kısmak istikametinde bir temayül görünmemektedir. Meselâ şimdiye kadar komisyonca ilâve edilen tahsisat 100 milyon lirayı geçmiş bulunmaktadır. Buna mukabil varidatı artırıcı hiçbir tedbirden bahsedilmemiştir. Bu hale göre, hükümet teklifini denk olarak kabul etsek bile, bütçe, Meclisten 100 milyon liranın üstünde bir açıkla çıkacak demektir.

Maamafih, bütçe masraflarının enflasyonist tazyikinın sadece açık ölçüsünde olacağını zannetmek her zaman doğru bir düşünce değildir. Masraflar tamamıyla vergi hasılatıyla finanse edilseler - yani bütçe denk olsa - bile, bir evvelki seneye nazaran artmış olması şartıyla, gene de enflasyonist bir tazyik icra eder. Çünkü olabilir ki, fertler, vergilerini, masraflarını kısarak değil, fakat atıl para stoklarını azaltarak ödemişlerdir. Ya da artan vergileri ödiyen fertler banka sisteminden borçlanarak masraflarını eski seviyesinde idame ettirebilirler. Böylece artan masraf seviyesi, birinci halde paranın tedavül sür'atının, ikinci halde miktarının artması suretiyle finanse edilmiş olur.

Gerçekten, devlet masrafları artarken hususî sektör masraflarının muhakkak ve kendiliğinden azalacağını farz etmek fazla statik ve basit bir görüşür. Hattâ, finansman tarzı ne olursa olsun, devlet masraflarının artışı, hususî masrafları da tahrik eder. Bincaenaleyh, enflasyonca sebep olmak bakımından, denk bütçenin faydaları fazla mübalâğa edilmemelidir. Meselâ, açıkla finanse edilen, fakat bir evvelki senenininkine na-

zararı daha küçük olan, bir bütçe, memleketimizin bugünkü şartları içinde, çok muhtemel olarak, deflasyonist bir tesir yaratır. Zira devlet geçen yıla nazaran bir baraj eksik inşa eder veya 10.000 memura yol verirse, hususî sektör, elinde parası olduğu halde, derhal masraflarını artırarak, bu serbest bırakılan kaynakları kullanamaz. Devlet masrafları ile hususî masraflar arasında büyük bir seyyaliyet yoktur. Bunlar birbirleriyle rekabet halinde değildir. Birisinin azalması diğeri otomatik olarak artırmaz.

Eğer bu düşünce tarzı doğru ise, 1958 bütçesinin enflasyonist tesiri, 100 küsur milyon liralık muhtemel açığına değil, fakat 500 küsur milyon liralık yılın artışında aramalıdır.

Gerçekten ekonomimizin reel olarak genişleme imkânları, son 2-3 yıldır, başlıca dış ticaretimizin koymuş olduğu tahdidden dolayı, son derece azalmıştır. Sadece Türk lirası olarak yapılan munzam masraflar, artık, istihsalî hiç veya pek az artırmakta ve esas itibarıyla fiyatlara intikal ederek enflasyona sebep olmaktadır.

Bu mülâhazalara dayanarak denebilir ki, 1958 bütçesinin enflasyonu önleyici bir tesir icra etmesi için yalnız denk değil, fakat aynı zamanda da küçük —hiç değilse geçen seneki seviyesinde— olarak hazırlanması gerekirdi.

Devrilen Diktatör

Venezüellâ Diktatörü Perez Jimenez de, dostu Peron gibi canını kurtarmak için bir gece yarısı vatanını terkedip kaçmaya mecbur oldu. Diktatörlerin müşterek ve mukadder âkıbeti budur.

Jimenez 1948 de Venezüella'nın idaresini ele geçirmişti. Fransa'nın en ciddi gazetesi «Le Monde», 24 Ocak 1958 tarihli sayısında, bu diktatörün 9 yılda yaptıklarını şu sözlerle özetliyordu:

«Perez Rejiminin faaliyetlerini özetlemek çok kolaydır. Petrol işletmelerinden elde edilen muazzam meblâğ sayesinde girilen görülmemiş bir iktisadî kalkınma hamlesi uğrunda bütün âmme hürriyetleri ortadan kaldırılmıştır. Petrolden elde edilen gelirin önemli bir kısmı memleketin öteki kısımlarının aleyhine olarak, büyük şehirlerde girilen devâsâ imar hareketlerine yatırılmıştır.»

Le Monde'dan ayrınen aldığımız bu satırlar, memleketlerini felâkete sürükleyen birçok diktatörler gibi Perez Jimenez'in de gösterişli maddî eserlerle halkın gözünü boyamaya çalıştığını ispat etmektedir.

Son gelen haberler, yeni rejimin âmme hürriyetlerini iade ettiğini göster-

iyor. Venezüella'da, Jimenez diktatörlüğüne karşı koyan başlıca partiler (Demokratik Hareket Partisi, Cumhuriyetçi Birlik ve Sosyal Hıristiyanlar), ihtilâli yapan askerlerle işbirliği halinde, demokratik rejime intikali sağlayacaklardır.

Bu arada, haklı veya haksız olarak, Jimenez diktatörlüğünü para ve silâh yardımı ile destekledikleri iddia edilen Amerikalılara karşı memlekette şiddetli bir tepki başgöstermiştir. Aynı tepki, 1955 te, Peron'un devrilmesi üzerine Arjantin'de de görülmüştü. Bu konuda, 26 Ocak, 1958 tarihli New York Herald Tribune gazetesi şunları yazıyor:

«Son Venezüella olayı Amerika Birleşik Devletlerinin, Lâtin Amerika diktatörlerinden henüz devrilmemiş olanlarına yardıma devam edip etmemesi meselesini yeniden canlandırmıştır. Bunlar Dominik Cumhuriyetinin diktatörü R. Trujillo ve Kûba diktatörü F. Batista'dır. Mesele naziktir, çünkü bu diktatörlere Amerika yardım etmezse bunlar daima Sovyet Rusya'dan yardım istemek tehdidini savurabilirler.»

«Le Monde» ise, Vaşington'un ve Venezüella petrollerine muazzam sermaye yatırmış olan tesirli Amerikan iş muhitlerinin, Venezüella'daki değişiklik karşısında nasıl bir tavır takınacaklarını merak ediyor. Amerikan dostluğu ile tanınmamış olan bu bağımsız Fransız gazetesine göre, Amerikan sermayedarları ve Amerikan Hükümeti, birçok defalar «kuvvetli adamlarla» (yani diktatörlüğe meyleden idarelerle) karşı karşıya olmayı demokratik rejimlere tercih etmişlerdir.

Venezüella'daki özel şartları henüz yeter derecede bilmiyoruz. Fakat gerçekten, kolay imtiyazlar, petrol işletme ruhsatları koparmak karşılığında Amerika diktatör Jimenez'i tutmuşsa, şimdi bundan çok zarar görecektir. Komünist emperyalizmine karşı gerçek set, diktatörleri değil, hür milletlerin hür rejimlerini destekliyerek kurulabilir. Diktatörlerle dostluk, birkaç iş adamına vurgun imkânları sağlayabilir, ama milletler arasında uçurumlar açar.

Yine Plân, Program Meselesi

Halimize ağlamak mı, gülmek mi lâzım, karar vermek güçtür. Garp memleketleri, demirperde memleketleri ve hattâ komşu devletler iktisadî sahada serî ve şuurlu adımlarla ilerlerken, biz hâlâ plân ve programın Türkiye'de mevcut olup olmadığını münakaşa ediyor ve bunu yaparken çeşitli tezada düşüyoruz. Enflasyon münakaşası gibi, plân, program münakaşası memleketi-

mizde senelerdir netice vermeden devam eder, kâh şiddetlenir, kâh unutulur gider. Bu kör döğüşünün son tezahürlerine geçenlerde yeniden şahit olduk. Washington Büyük Elçimiz, New York Ticaret Odasının verdiği bir öğle yemeği toplantısında, plân ve Amerikan yardımı konusunda bir konuşma yaptı. Büyük Elçi bu konuşmasında, hiç değilse zimnen Türkiye'nin bir iktisadî plâna sahip olmadığını kabul etti ve bu noksan ile ilgili sebep ve mâzeretlere temas etti. Bu arada gelişmemizde rol oynayan Amerikan yardımında da bir plân olmadığını kaydettikten sonra bize hiç kimsenin «yardımın şu kadara baliğ olacağını, şu kadar yıla taksim edildiğini, kullanış şeklini birlikte plânlaştırabileceğimizi ve bu tahsislerin önceden tesbit edilmiş bir plân dahilinde sarfedebileceğimizi söylemedi» sözlerini sarfetti.

Washington Büyük Elçimizin plânlama hususundaki mütalâalarına iştirâk etmemekle beraber, Amerikan efkârı umumiyesi karşısında plân ve yardım mevzularını münakaşa etmiş olmasını çok isabetli bulduğumuzu kaydedelim. Maalesef, bu mevzular üzerinde ne Türk, ne de Amerikan makamları düşüncelerini açık bir tarzda ifade etmemişlerdir. Karşılıklı çekingenliğin arkasında götüş ihtilâflarının mevcudiyeti muhakkaktır. Kanaatimizce, noktai nazarlara açıkça belirtilmesi, hem çok mühim olan yardım ve plân mevzularının aydınlatılmasına, hem de Türk - Amerikan dostluğunun takviye edilmesine hizmet edecektir.

Plânın mevcut olmaması hakkında Washington Büyük Elçimizin ileri sürdüğü mütalâalara gelelim. Amerikan yardımının Kongrenin yıllık kararına bağlı bulunması itibarıyla bu yardımın bir plân dairesinde uzun vadeli tahsisler şeklinde verilmediği doğrudur. Bununla beraber, çeşitli memleketlere tahsis edilen yıllık miktarları takriben tahmin etmek mümkündür. Bu şartlar altında, Amerikan yardımının Kongrenin yıllık kararına bağlı bulunması, alıcı memleketlerin plân yapmasına mâni teşkil etmez.

Saniyen, bize hiç kimsenin: «Plân yapınız ve yardımı plân dahilinde kullanınız!» demediği hakikate uygun mudur? Bilâkis şimdiye kadar Türkiye'yi ziyaret etmiş olan Amerikan ve diğer ecebî mütehasşısalar daima iktisadî plânın yapılmasını tavsiye etmişlerdir. Türkiye'deki Amerikan İktisadî Hey'eti de daima, plânlı ve koordine bir iktisadî siyasetin güdülmesi lüzumunu hükûmete işaret etmiştir.

Kaldı ki plân yapmamız için mutlak dostlarımızın bu hususta bizi ikaz etme-

lerini, bize plân yapın demelerini mi beklemeliyiz? Kendi teşebbüs ve aklı selimimizi kullanarak harekete geçmemiz mümkün değil midir? Lâzım gelen şeyi yapmak hususunda dostlarımızdan teşvik görmedik, onun için yapmadık, şeklinde bir izah tarzının tutar tarafı var mı?

Bir yandan Washington Büyük Elçimiz plânsızlığımızın sebeplerini izah

eder dururken, diğer yanda, Bayındırlık bütçesine dair notumuzda belirttiği gibi, komisyon müzakereleri esnasında, bir D.P. milletvekili plân ve program sahibi olduğumuzu iddia ediyor ve iktisadî plânın kendine mahsus bir tarifini yapıyor. Bu suretle plân program etrafında cereyan eden kör-döğüşüne yeni sahifeler ilâve edilmiş oluyor...

çok itidal kesbediyor» diyebilen André Gide'den yanayım ben. Söz gelişi; fanatik bir insanın, bir yobazın eline tam yetki verin, tıpkı sevgili Kubilây'a yaptığı gibi ktır ktır keser de yeşil sancağının tepesine asar başımızı. Yere akan al kanımızı, «Kâfir kanı helâldir!» deyip avuç avuç içer de.

Ama bir de bana tam yetki verin; kendimi, kendimle birlikte düşünenleri korumak için kullanacağım karşı silâhların neler olduğunu görürsünüz. Benim fanatizmin her çeşidini «yok etmek» için kullanacağım silâhlar: Hürriyet, Ekmek ve Eğitim'dir. Fanatizmi te-sirsiz, zararsız bir hale sokmak için üçünü birden ve pazarlıksız isterim sizden.

Vatandaşa millî sınırlarımız içinde düşündüğünce yaşamak, dilediğini seçmek hürlüğü tanıyalım. Onu modern bir eğitim sisteminde okutalım ve ona gerek kendi hayatını, gerekse çocuklarının hayatını istihsal edebilecek bir iş sağlayalım. Bu huzur ve güven havası içinde yaşasın, yaşamağa alışsın. Bakın o zaman; üfürükçüsü, tük-rükçüsü karanlık kollarına çekebilir mi onu, bir kızıl sapık diş geçirebilir mi?

Şu güzel yurdumuzda Batının bile örnek alacağı neler yapılmıştır da sonradan, bâzı dar kafalı idarecilerimizin elinde can vermiştir. Kimi yaz-boz tah-tasına döndürülmüş, kimine de «kaka» denilmiştir. Söz gelişi; «Köy Enstitüleri bunlardan biriydi işte. (İçeriye aşırı solcular sızmış...) dedik, bozduk o güzelim kültür yuvalarını. Peki, aralarında aşırı solcular varsa, bunları ekarte etmek çok mu güçtü?

BİRİNCİ ADAM — Tek parti devri-nin hastalıklarından birine dokundunuz dostum: bir eliyle yapmak, ötekiyle yık-mak. Önce devletçiyiz, sonra değiliz, derken gene devletçiyiz. Ama bırakalım bunları da asıl konumuza gelelim hele. Yobazlık üstünde durur düşünür-ken, aşırı solcularla sağcıları da onun içinde sayışımızın gerçek sebebini da-ha iyice açıklayabilmiş değilsiniz. Marksizm, klâsik ekonomi literatürüne girmiş bir görüş olduğuna göre, ona en sadık kişileri, yani komünistleri yobaz-larla bir arada tutuşunuzu anlayamadım gitti. Bir insan hem aydın, hem de yobaz olabilir mi?

İKİNCİ ADAM — Bâzı oluyor sev-gili dostum. Entellektüalizmi, ağzının

BİR DIALOG

Fanatizmin Çeşitleri

II

Ömer SAKIP

BİRİNCİ ADAM — Şu, yobazlıkla sa-vaş konusunda tam uzlaşacaktık, kalk-tınız; faşizmi, komünizmi de o kategori-ye sokuverdiniz. Kitlelere tanıdığı hak bakımından gerçekten geri, bugünün ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak faşist eğilimler üstünde zaten duracak değilim ama, gerek felsefe, gerekse bi-lim konularında insanlığın ulaştığı en son merhalelere sahip çıktığını iddia eden koskoca bir sistemi, tarihî madde-ciliği ve ona yürekten inanmışları nasıl olur da fanatik sayarsınız?

Bizdeki mânevî basınca uyararak o-layları zorlamıyor, gerçekleri tahrif et-miyor musunuz?

İKİNCİ ADAM — Farkına varmadan siz de «ürekten inancımış kişi» deyi-mini kullandınız. Bence bu, «körü körü-körüne inancımış kişi» anlamına da ge-lebilir. Oysa, (kafasıyla, çekişe çekişe, önce doğru sandığı şeyleri gerçekler karşısında yenilerek, genişleterek) deseydiniz, eh, sesimi çıkarmazdım pek.

BİRİNCİ ADAM — Öyle dememişim de böyle demişim, ne çıkar bundan?

İKİNCİ ADAM — Kelime oyunu yap-mıyorum; çok şey çıkar sayın dostum. Neden mi? Totaliter rejimlerin gerekçe-si bir kez bu «inanmış yüreklere girdi mi orada bir lokalizasyon ya da bir «mantık geçmez kompartıman» teşek-kül ediyor çünkü. Profesyonel bir ko-münistin işine gelen tip, batı kültürünü asıl kaynaklarıyla kavramış oto-kritik yapabilecek olgun dimağlar değil de, belletilenlere yürekten inancak, f...-ğurda her kudsi şeyi çiğneyip geçecek yarı - aydın, gözü pek kişilerdir. Siz komünizmin verilerine bağlanmış kişi-lere dilediğiniz mantıkî delillerini sıra-

layın, olumlu bir sonuç elde edemezsi-niz. Söz gelişi; doktrinini sınıf kını üstüne kurmuş bu tiplere faşistseler bir komünisti, komünistseler bir faşisti öl-düm-allah sevdiremez, ısındıramazsınız. Bütün ümanizmleri, o mantık geçmez kompartımanın önünde zınk diye du-ruverir. Daha açık konuşalım; faşistle komünist, birbirlerini gördüler mi do-muz görmüş gibi olurlar.

BİRİNCİ ADAM — Onlar birbirleri-ne karşı kin duyuyorlar diye kinadınız, yerdiniz ama, geçen konuşmamızda Ke-mal Pilâvoğullarından, Said-i Nursî'ler-den söz açtığınız vakit sizin yüzünüz de görülmeğe değerdi hani.

İKİNCİ ADAM — Ne vardı yüzümde o sıra?

BİRİNCİ ADAM — Ne yoktu? diye sorsanız daha iyi edersiniz?

İKİNCİ ADAM — Cılk bir yarayı e-şeler, yobazlığın köylerimize teker te-ker sokulduğunu söyleşir, saf insanları-mızın, o hani yüzyıllar boyunca bir türlü mânen, maddeten kalkındıramadı-ğımız memleket çocuklarının hurum-ları üstünde dertleşirken gözlerim se-vinçten parlıyacak değildi ya!

Kızacak, köpüreceğim elbette. Böyle kötü bir yolun açılışına imkân verenle-re de kızacağım, yeterince konuşup yaz-madığımdan ötürü kendime de. Ama kızıp içerlemek, sevmemek başka; sü-rekli bir nefret, kin duygusuna kapıla-rak bu nefret ve kin duygusunu sosyal davranışlarımızın biricik Psiko - Motör'ü haline getirmek gene başka.

Diğer bir açıdan söylemek gerekir-se; bir eserinde, sevmedikleri için «... her zaman olduğu gibi, onları tanıyıp anladıkça haklarındaki hükmüm daha

kalabalık, kimi bilim dallarını bellemiş olmasından, yobazlığı ise; öğrenip bildiklerini realitede deniyebilmek uğrun-da adam öldürmeği gözüne almışlığından geliyor. O da, yeşil sancağın tepesine Kubilây'ın başını geçiren yobaz misali: «Severim kanı..» diyor, «anamin rahminde olduğu, giyotin sepetine olduğu için!»

Bilmem doğru, bilmem eğri, geçmiş yıllarda bana birisi bir olay anlattı, tüy lerimi diken diken etti. İsterseniz size de aktarayım onu. Ümid ederim ki, pay kapacak birşey bulursunuz, hem de ben sözümü doğrulamış olurum.

Yunanistanda, solcularla kiralcılar-ın iç savaşa tutuştukları bir sırada, Arnavutluk sınırına yakın bir köyde, bir kadıncağızın yetişkin iki oğlu varmış, Büyüğü kiralcılar safında, küçüğü komünistlerin safında dövüşüyorlarmış. Kiralıcı cepheden izinli geliyor günün birinde. Öteki de, evleri kiralcılar bölgesi nin içinde kaldığından gece yarısı, gizlice geliyor. Anası en çok onu severmiş. İki oğlunu sağ - salim bir arada görmek kadıncağızı sonsuz derecede sevindiriyor. Konuşuyor, gülüşüyor, yiyip içiyor ve yatıyorlar. Kardeş, öz kardeş değiller mi? Analarının odasına bitişik odada yatıyorlar birlikte, Sabah-leyin kadın bakıyor ki, daha kalkan eden yok. Şunları uyandırırım deyip odaya girince ne görsün? Küçük oğlan kalkıp gitmiş. Gitmiş ama, ağabeyisinin kesik başını da yanında götürmüş.

BİRİNCİ ADAM — Çok beylik bir hikâye doğrusu.. Bana öyle geliyor ki, ayak-üstü uyduruverdiniz.

İKİNCİ ADAM — Ben uydurmuş değilim, inanın. Bunu bana anlatanın gözleri parlıyarak, «Gördün mü, bir ide olojinin insandan neler beklediğine, daha özlü bir örnek olamaz..» deyişini hiç unutamadım. Daha buna benzer ne «kahramanlık» lar dinlemişimdir, bilemezsiniz. Din kavgası yerine doktrin kavgası koyanların daha ne yaman şeylerini duymuşumdur.

BİRİNCİ ADAM — Olsun, gene de uydurulmuş sayıyorum ben bu öyküyü. Anlatan, dâvasına inanmış kişinin, ideolojisi için kellesi koltukta gezen kişinin hayatı üstüne, bir örnek vermek istemiştir belki de.

İKİNCİ ADAM — Güzel söylediniz; belki dediğiniz gibidir, yani bu öykü uydurulmuştur. Zaten asıl korkunç olan

da, bu öyküyü uydurabilenin çarpık kafası değil mi? Öykünün asıl korkunçluğu bıradan gelmiyor mu?

BİRİNCİ ADAM — Bir dakika durunuz lütfen. Hükümetin «gizli komünistlikle mücadele» tezini ortaya attığı şu günlerde zaten daralmış fikir hayatımızı büsbütün daraltacak şeyler anlatıp söylemekle birşey kazanmış olmayız.

BİRİNCİ ADAM — Öyküyü hiç de bu amaçla aktarmış değilim size. Fanatizmin çeşitlerini sıralarken aklıma geliverdi şöyle.. Önce, bir ayırım yapalım diye konuştum. Siz de farkındasınız ki,, Mecliste olsun, basında olsun iktidara yöneltilen bazı kritik ve isteklere karşı; iktidarın almakta bulunduğu bir sıra tedbir ve frenleme hareketlerinin de demokrasi ve hürriyet adına yürütüldüğü şu günlerde gerek fikir, gerekse sanat hayatımızı objektif bir tahlile tâbi tutmak, bir ayırım yapmak her zamandan daha güçtür. Ve bizim bu çeşit fikir ve idrak yobazlıklarını ortaya koyarken ölçülerimizi şaşkırtan asıl sebep de, ekonomik ve sosyal alandaki hürhüklerimizin aşırılığı değil, tam tersine, azlığıdır.

Herşey karanlığa doğru hızla yol aldığı, toplumumuz için bazı önemli meseleler hep örtüler altında ve kulis aralarında kararlaştırıldığından ötürü fikir sahasına inikâs eden bütün renkler alıcağı bulacağı olmakta ve aşağı yukarı hep birbirine benzemektedir. Başka deyimle; öyle politik bir atmosferin içinde bulunuyoruz ki, koyu kızılı pembeden, griyi karadan ayırmak için elde hiçbir ölçü yoktur ve gönlünde apayrı aslanlar barındıran faşisti de sûretta demokratı, komünisti de.

Neden? Çünkü bunlara asılları gibi görünmek imkânı ya hiç verilmemiş ya da önce verilmiş, sonra bir kanunla kaldırılmıştır. Ama şu nokta kesindir ki; aşırı sağcı - solcu unsurların takip ve tarassutlarıyla görevlendirilmiş personel sayısının gereğinden çok fazla kabank tutulması, bir etki ve ters etki yaratmakta gecikmemiştir. İnsanlar, canlılar ve eşya üstünde tatbik edilecek baskının buna aynı ölçüde bir «mu kavemet» göstermesinden daha normal ne vardır? İçinden çıkılmaz fasit bir daire halinde, ilk tepki karşı tepkiyi yatar ve böylece bir zincirdir uzanır gider. Esasen, yer yüzünden gelip geçmiş, yahut halen yaşamağa çabalayan

zorba rejimlerin denedikleri çabalar, ortalığa saldıkları terör havası kendilerine «muhafif» zümreleri büsbütün yok edememiş, bunun formülü bulunamamıştır.

BİRİNCİ ADAM — Öyle sanıyorum ki, sözü döndürüp doluşturup «hoşgörülük» metoduna getireceksiniz. Her problemin ancak ve ancak bir hoşgörülük havasında çözümlenebileceğini savunacaksınız.

İKİNCİ ADAM — İyi bildiniz, gerçekten bunu yapacağım. Dinî yobazlıkla savaş mı? Ekmek, hürriyet ve eğitim diyeceğim. Faşizmle savaş mı? Ekmek, hürriyet ve eğitim diyeceğim. Komünizmle savaş mı? Gene bunları diyeceğim. Sosyal bünyemizde yapacağımız küçük bir anadiz, bu değişmez ilkeyi bir kez daha kabulden gayri hiçbir sonuç vermez kanısındayım da ondan. İnsanız, yapımız birdir. Şu halde, sosyal davranışlarımızda başka uluslara hiç benzemiyen bazı farklar bulunacağını ummak bizzat «insan» ı anlamamaktır. Oysa; tek parti ve tek şef devrinin hayranları, yarı faşist yarı kolektivist eklektik sloganlarla memleketi sızılısız idare edeceklerini farzetmişler, güçleri yetmedi mi «iş polise havale» etmişlerdir. Böylece, sivil vatandaşın üniformalı vatandaşlara duyduğu güven ve saygı korkuya çevrilirken, hükümetler de yakalattırıp cezaevlerine tıktırdıkları bazı şebekeleri — «şebeke» diyorum, zira; ne aşırı sağ temsil eden Hitler taklitçisi ırkçı ve Turancılar, ne de aşırı solu temsil eden «Türkiye Komünist Partisi» mensupları toplu tevkifleri sırasında sayıca yüzün üstüne çıkamamışlardır — taktipten artakalan elemanları açıkta bırakmamak için, «şüpheli eşhasın peşine taktırılmış, bir alışkanlık ve kolaylık olmak üzere daha sonra sıra kanun çerçevesinde kalan mâsum bir muhalefetin taki bine, gözletilmesine kadar gelmiştir. Bu suretle meydana aynı zamanda bir «Polis Devlet» tipi çıkmış olmaktadır.

Dünyanın hiçbir yerinde insan çalınmadıkça hırsız, öldürmedikçe kaatil sayılmaz. Bizdeyse; geniş halk kitlelerini zaten maddî - mânevî baskı altında tutan «tek parti - tek şef zihniyeti», kendi anlayış tarzına aykırı bulduğu her yararlı fikri «muzır», davranışları biraz liberal aydınları bile «şüpheli eşhasın» saymıştır. İşte, murakabeden yoksun tek parti inhisarcılığının, karanlıkta gölgesini görenlerin evhamı içinde ya-

rathığı hava gitgide ağırlaşmış ve herkes onun gözüne batmağa başlamıştır.

BİRİNCİ ADAM — Benim de bildiğim; ölümler hortlamazlar. Muhakkak ki, Demokrat Parti'nin doğup geliştiği sıralarda iktidarın baş vurduğu çeşitli tertipleri yeni baştan ihya etmeğe bugün artık ne maddî, ne de mânevi imkânlar elverişli değildir. Bay Fuat Köprülü, demokratik hareketten kuşkulanan tek partili rejimin gerek içlerine adam sokmak, gerekse Parti Merkezi önüne boyacı, çöpçü kılığında insanlar yerleştirmek suretiyle kendilerinin bir tarihte nasıl göz hapsine alındıklarını açıklamakla o günleri yaşayanların hafızalarını canlandırmış, yaşamayanların da «epeyce marifet» öğrenmelerini sağlamıştır.

Bu defa, Hükümetimizin «gizli komünistlikle mücadele» parolasını isabetsiz bir şekilde ortaya atması yeni bir huzursuzluk yaratmaktan başka hiçbir fayda vermiş gözüküyor. Muhalefet ve Basın, bunu, kendilerine karşı yeni bir «sindirme politikası» olarak alırken, iktidar durumu tavzih etmek ihtiyacını duymuştur.

Gizli komünistlikle mücadeleden kastedilen anlam gerçekten nedir? Bazı solcuların gazete ve dergilerimizde kendilerine bir iş bulmuş olmalarının önlenmesi mi? Makale, şiir, hikâye yazmaları mı? Yoksa kitap çıkartmaları mı? Zaten kanun dışı olan bir teşekkül ve fikir, açıklanmakla suç teşkil edeceğine ve ilgili kaza mercilerinin takibatına mâruz kalacağına göre; acaba hükümetimiz bunların yeni bir komplosunu mu keşfetmiştir?

Ama, ispat hakkı elinden alınmış bir basın, sırf kanun çerçevesi içinde kendi haklarını korumağa çabalarken ve bu yüzden birçok mensubunu cezaevlerine gönderirken çektiği çile yetmez mi? Cumhuriyet Devrinde, bu milletin fikir hayatı zaman zaman kaynamış, zaman zaman durulmuştur ya hiçbir vakit de bugün olduğu kadar sürekli bir şekilde kurumamıştır.

Kaldı ki, «tek parti - tek şef» rejiminin (komünist) diye suçlandırıp cezalandırıldığı pek çok insanın «sicil» e geçmesi kısmen tesadüflere, pek çok hallerde ise tamamen keyfî takdir ölçülerine bağlanmıştır. Sâfi bir işçinin Sovyet Rusya'dan iki kelimecik bahsetmesi ya da

memlekette sosyal adalet ve eşitlik isteyen bir aydının herhangi bir makalesi, bir şiiri o damgayı yemesine âmil olmuştur. Öyle ki, toleranstan uzak bu çeşit bir anlayış içinde, Atatürk'ün direktifleriyle yayına başlayan «Kadro» Mecmuası dahi marksizme hücumlarda bulunur ve millî kurtuluş hareketinin teorisini savunurken bizzat kendisi hücumlardan kurtulamamış ve çıkışını durdurmak zorunda kalmıştır. Yurdumuzda batılı ölçülerle demokratik müesseseler kurulsun ve işletilseydi herkes yerini açıktan açığa bulur, gerçek hüviyetiyle ortaya çıkar ve bazı tedahüllere sebebiyet verilmezdi. Büyük mîkyastaki yanlışlara, yanlışta gayretlerine bir örnek olmak üzere, eski muhalefetle yeni muhalefetin ara sıra komünistlikle veya solculukla, yahut bunlara sempati beslemekle itham edildiklerini hatırlamalıyız. Oysa; ne o vakit Demokrat Parti solcuydu, ne bugün muhalefet partileri solcudurlar. Bununla beraber; üst kademelerde kalan bu çeşit partizanlık fanatizminin aşağılara pek sirayet edemediğini, başka deyimle «halkın kös dinlediğini», geçirdiğimiz bütün seçimler belli etmiştir. Köylümüz ve işçimiz olsun, şehirlerde oturanlarımız olsun, mükemmel bir sağ duyuya maliktirler.

Demokrat Parti kurucularının solcularla «işbirliği» yaptıklarına dair Şükür Sökmensüer'in vaktiyle Meclise getirip okuduğu birtakım vesikalar halk oyunu ve sempatisini D. P. den dağıtmadığı gibi; bu kere sayın D. P. Genel Başkanı'nın seçimler sırasında din konusuna sık sık avdet etmesi, seçim sonrasındaysa ortaya «gizli komünistlikle savaş» adı ile hür düşüncenin gelişimini baltalayıcı bir mahiyet arzeden yeni bir taktikle, muhalefete duyulan büyük sempatiyi dağıtamıyacaktır. Çıkal-

Diktatör Napolyon'un bir gün, muavizlerini susturmak için, «Bana bir cümle söyleyin, onu söyleyenî ipe göndereyim!» dediği rivayet edilir. Gerçekten de, elinde yetkiler bulunan bir devlet adamının, sevmediklerini susturmak için her sözde gizli, hain maksatlar araması neyse, zaten kanun dışı bulunan komünizmle savaş adına tenkit hürriyetinin ve sosyal eşitlik taleplerinin kısılıp susturulması da aynı şeydir. Fikir ve sanat hayatımız dondurulup durdurulmak istendikçe işin altından çık-

mağa kimsenin gücü yetmeyeceğini nitekim siz de söylemişiniz.

İKİNCİ ADAM — Evet. Türkiyemizde demokratik müesseseler bütün kanunî teminatları ihtiva ederek yerleşip kökleşmedikçe bir fikir keşmekeşi içinde ve kuşku altında bocalamak kaçınılmaz bir âkıbetdir. Zira; aşırı solcularla tabii tekâmül taraflısı sosyalizmi, sendikalist hareketleri birbirine karıştırmakta devam edeceğiz. Öte yandan, Hükümetin müsamahasızlığı bazı aydınlarımızda istemeden yanlışlar yapacak, birbirini suçlamalar alıp yürüyecektir. Aramızda, ötekine berikine «Faşist», «komünist» diyen az değildir. Konuşmalarımızın genel havası «mâlûmu ilâm» kabîlinden olsa da, biz gene konuşmalıyız. Çok çeşitli, bâzı birbirine taban tabana zıt inanç akımları karşısında gerçekten demokrat, gerçekten hürriyetlere inananmış kişinin kendini fanatizme kaptırmaması başlıca şartlardan biridir. Diğer bir deyimle; fanatizmle savaşırken bizzat fanatik olmamak gerekir.

Demokratik rejimler, aşırı sağ ve soldan kademeli bir surette gelen bazı zorlamalara mâruzdurlar. Şöyle ki; bir komünist muayyen bir miktarda hürriyet ve demokrasi taraflısıdır. Ama hürriyet ve demokrasiyi niçin istemekte, ya da demokrasi mücadelesine neden katılmaktadır? Teşkilatlanmak, kökleşmek, açıkça propaganda yapabilmek ve en sağdakilerden başlayıp yavaş yavaş ortalara gelmek, işin sonundaysa kendisine hak ve huzur veren hürriyet ve demokrasiyi «işçi sınıfı diktatörlüğü» adına ortadan kaldırmak için. Kurnaz ve teşkilâtçı bir komünistin, demokratik bir düzende, faşist eğilimli konsepsiyonların yaşamasına, yerleşmesine göz yumacağını sanmak ne kadar yanlışsa, aynı düzende bir faşistin solcu eğilimleri toleransla karşılayacağını sanmak da o nisbette yanlıştır. Bir faşist de, saplandığı fanatizm icabı, tıpkı bir komünist gibi davranarak önce solcu akımların her çeşidini ortalıktan silip süpürdüktan sonra sırayı hür düşüncenin ve demokrasinin reddine ulaştıracaktır.

İnsanlığın geçirdiği sosyal tecrübelerin garip bir tecellisi olarak, gerçek demokrasi ise bu iki zıt görüşe tam hürlüklerini vermekle sağlanabilmektedir. Sosyal görüşler sopa ve dipçikle sustu-

ulamıyacağına, insan kafasından çıkan her fikir saygıya değer bulunduğu göre; tam anlamıyla batılı, tolerans ve kültür sahibi bir demokrasi ve hürriyet mücahidine, bu ihtiyaç ve fikirler üstünde ilmi bir şekilde durmak, onların doğuş sebeplerini objektif metodlarla tahlil etmek ve bundan sonra da gerekli sosyal, ekonomik tedbirleri

almaktan başka sağlam bir yol var mıdır?

Gizli komünistlik ve faşistlikle savaşın en isabetli, en kestirme yolu, onları «açık» hale getirip önce maskelerini sıyırmak, sonra da isteklerinde kendilerinden önce davranarak bazı radikal formüllerle sosyal adaleti sağlamak, her memlekette komünizme karşı

bir tampon vazifesi gören orta sınıfı mânen ve maddeten teşhizatlandırmak ve geleceğin mücadelesini şimdiden başarmak değil midir? Fikri muarızlarımızı cezaevlerine tıkmak, onları bir «kahraman» haline getirmekle günümüzü gün etmeğe bakalım dersek, hiç merak etmiyelim, kazdığımız kendi çukurlarımızdır.

İncelemeler

İktisadî Kalkınmaya Dair Bir Taslak

Okta YENAL

1. Son senelerde memleketimizde iktisadî kalkınma ve plân mevzuunda yapılanlar, yazılanlar ve söylenenler, bu çok cepheli meselede zaman zaman müşterek zeminin ortadan kaybolduğunu, ölçülerde birlik sağlanmadığını, gayelerde ittifak edilmeden vasıtalar üzerinde münakaşalar edildiğini göstermektedir. Münakaşanın fayda sağlayabilmesi için nisbetleri belirtecek ve meselenin iskeletini ortaya koyacak bir «taslak» a ihtiyaç vardır. Bu yazının gayesi böyle bir taslak vermeyi tecrübe etmektir. Fikirlerin hiçbiri için orijinallik iddia edilmemekle beraber, yatırım bahsinde A. B. D. nin «Milletlerarası İşbirliği Teşkilâtı — I.C.A.» tarafından bir heyete hazırlanan gayet veciz «Rehber» (1) den bilhassa istifade edilmiştir. Yazı, taslak vazifesini görebilmesi için kısa tutulmuştur. İktisat bahsindeki bütün kısa ifadelerin kat'î hakikatler ortaya koymaktan âciz oldukları unutulmamalıdır.

I. İktisadî Kalkınma :

2. İktisadî kalkınmanın gayesi bir memleketteki «fertlerin hayat standardını yükseltmektir. İktisaden az gelişmiş memleketlerdeki düşük yaşayış standardının muhtelif sebepleri vardır: Tahsil seviyesi düşüktür; sosyal organizasyon bozuktur; sıhhi şartlar kıfayetsizdir v.s. Bütün bunlar daha umumî bir sebebe bağlanmaktadır: FAKİRLİK. Az gelişmiş memleketlerde ferd başına düşen reel hasıla gelişmiş memleketlere nisbetle çok aşağıdır. Ferdle-

rin hayat standardını yükseltmek için ferd başına düşen reel hasılayı artırmak lâzımdır.

3. Bir memleketin millî hasılası tabii kaynaklarına, iş gücüne ve sermaye stokuna bağlıdır. Tabii kaynaklar - toprak, maden, su kuvvetleri v.s. - sabbittir. Çalışma gücünün artması için nüfusun artması lâzımdır. Nüfus artarsa mecmu hasıla artar, fakat ferd başına düşen hasılanın artması için sebep yoktur. Ferd başına düşen hasılayı artırmanın tek çaresi kalıyor: Sermayeyi artırmak. Sermaye hem tabii kaynaklardan daha iyi istifade edilmesini, hem işgücünün veriminin artmasını temin eden unsurdur.

4. Sermayeyi artırmak için yatırım, yatırım yapabilmek için de tasarruf lâzımdır. Para sermaye değildir. Malların istihlâki kısılmadıkça yatırım yapılamaz. Az gelişmiş memleket, tarifi üstünde, fakir memlekettir. Fakir istiyerek fazla tasarruf edemez; fazla tasarruf etmezse zengin olamaz; zengin olmazsa tasarruf edemez v.s... Bu, fakirlik fasid dairesidir.

5. Bu fasid daireyi kırmak için müdahale lâzımdır. Hiç kimse kendi ihtiyacı ile tasarruf edeceğinden daha fazla tasarruf etmek istemez. Fakat çok kimse memleketin kalkınması için kolektif bir fedakârlığa râzı olabilir. Umumî arzuyu tahakkuk ettirecek olan devlettir. Devletin de iktisadî kalkınma hareketinde gayesi «fertlerin hayat standardı» nı yükseltmektir.

6. Gaye açıklanmaya muhtaçtır:

hangî tarihteki hayat standardının kast edildiği tasrih edilmelidir. Çünkü tasarruf, istikbalde yükselteceği hayat standardına mukabil, bugünkü standardı düşürür. Gaye, her ne bahasına olursa olsun, yatırımları artırmak değildir. İstikbal uğruna bugünün ne nisbette feda edileceği, demokrasilerde halkın, totaliter rejimlerde devletin tercihine bağlıdır.

7. Yapılacak fedakârlık tesbit edildikten sonra iki plân yapılması lâzımdır :

a) Tasarruf Plânı: İktisadî kalkınmanın yükü fertler arasında nasıl dağıtılacaktır.

b) Yatırım Plânı : Mevcut tasarruf hangi sahalara yatırılacaktır. Her iki plânda da devletin sosyal, siyasî, bölgevi diğer kaygularının da nazarı dikkate alınması icabedecektir. Burada meselenin yalnız iktisadî yönü ele alınacaktır.

II. Tasarruf Plânı :

8. Tasarruf Plânının gayesi; kalkınma yükünü vatandaşlar arasında taksim etmektir. Bu hususta ilmi bir prensip konulamaz; fakat günümüzde şu adalet prensibinin ekseriyetin tasvibini kazandığı söylenebilir: Memleketin istikbali uğruna yapılan fedakârlığa her ferd iktidarı, geliri, serveti nisbetinde iştirâk ettirilmelidir.

Ferdlere zorla tasarruf yaptırmak, vergi ve enflasyon usulü ile mümkündür. Vergi veren, bu nisbette yediğini, içtiğini kısacaktır. Yalnız, vergiyi istihlâkinden kısarak ödiyebileceği gibi, ihtiyacı tasarrufundan da kısarak ödiyebilir. Maksat istihlâki azaltmaktır. Dikkat edilmesi gereken diğer bir noktadır: Kemerini sıkan kimse vergiyi bizzat ödiyen değil, vergiyi başkalarına devredemiyen, üzerinden atamıyandır.

10. Enflasyon yoluyla cebri tasarruf şöyle olur: Devlet bastığı para ile mevcut malların bir kısmına talip olur. Halkın talebine ilâve edilen bu talep fiyat-

ları artırır. Devletin eline geçen mal miktarına tekabül edecek kadar halkın bir kısmının kemeri sıkması lâzımdır. Yükselen fiyatlar bu işi otomatik olarak yapar. Gelirini fiyatlardaki artış nisbetinde artıranın kemeri aynı kalır. Sâbit gelirli olan veya gelirleri fiyatlar nispetinde yükselmeyen kimselerin — ki bunlar az gelişmiş memleketlerde en ince belli kimselerdir — kemeri sıkılır. Sâbit gelirli kimselerin kemeri sıkıldığı nisbette devletin tasarrufu artar veya gelirlerini ayarlayabilen şahısların kursağı dolar.

11. Tasarruf plânında, vergi politikası, enflasyon politikası veya ikisinin katışımı tesbit edilebilir. Binaenaleyh, enflasyon, tasarruf plânı ile yatırım plânı arasında bir âhenksizliğin neticesi olabileceği gibi şuurlu bir kalkınma plânının kasden istenilen bir neticesi de olabilir. Tasarruf temini yönünden vergi ile enflasyon arasında en önemli fark, enflasyonun en gayri âdil vergi olmasıdır.

III. Yatırım Plânı :

12. Yatırım plânı yalnız devletin bir zat yapacağı yatırımların plânı değildir. Devlet bizzat yapacağı, yaptıracığı yatırımların plânını yapabileceği gibi, muhtelif müdahale yolları ile, hususî yatırıma da istikamet verebilir. İktisadî gaye mecmu hasılayı artırmak olduğuna göre, bu gayeye en iyi hizmet edecek sahalara yatırım yapılmalıdır. Fakat proje seçimi kolay değildir, çünkü hangi yatırımların gayeye en uygun olduğu aşikâr olmaktan çok uzaktır. Buna rağmen, derece derece istatistikî malûmata ve tahlil metodlarına ihtiyaç gösteren usûllerle, en elverişli yatırım projelerinin seçiminde daha isabetli olmak, hiç olmazsa yapılan hareketlerin neticelerini bir parça önceden görebilmek mümkündür. Siyasî kaygular yine mevzuumuz dışındadır.

13. Az gelişmiş memleketlerin yatırımlarının umumî bir plânı yapılabileceğine itimadî olmıyanlar çoktur. Yapılabileceğini kabul edenler arasında da az gelişmiş memleketlerdeki istatistikî malûmatın ve idarî personelin bu çapta bir işi başarabilecek kalite ve miktarda olduğuna inananlar azdır. Unutmamak gerekir ki kalkınmanın yatırım plânını yapmak çok zor bir işdir. Millî geliri artırmak bakımından Erzurumdan Trabzon'a yapılacak bir yolun mu, yoksa Erzincan'da yapılacak iki

mensucak fabrikasının mı daha elverişli olacağını önceden söyleyebilmek kolay iş değildir. Hele bunlardan hangisinin on sene sonrası için daha hayırlı neticeler doğuracağını az çok tahmin edebilmek büsbütün zordur. Fakat iktisat ilmi, az gelişmiş memleketler için yüzde yüz isabetli bir plân yapmaktan aciz ise de, hiç değilse müdahalelerin ikinci, üçüncü safha tesirlerini önceden tahmin edebilmek ve yapılan işler arasındaki tezadı ortadan kaldırmak, yatırım plânı yapan kimseleri rastgeleden çok daha isabetli kararlara götürecektir. Tahlil âletleri ile teşhiz etmek, bakımlarından çok faydalıdır.

15. Önce bâzı yanlış görüşlere işaret etmek faydalı olur. Her cins mal memleket dahilinde istihsal etmek, dışarıya muhtaç olmamak marifet değildir. Harb ve iktisadî abluka endişelerinin de zannedildiğinden daha köklü olduğu anlaşılmaktadır.

Kalkınma hamlesinde milletlerarası iş bölümü ve ihtisaslaşmadan istifade etmek şarttır. Bir mal doğrudan doğruya istihsal edilebileceği gibi, dış ticaret yolu ile vasıtalı bir tarzda istihsal edilebilir. Böylece belki ilaç fabrikalarımızda daha ucuz kumaş, belki kumaş fabrikalarımızda daha ucuz ilaç, belki turist otellerimizle daha ucuz kasaplık hayvan temin etme gibi neticelere vasil olabiliriz. (Birinin mahsulünü satar, diğerinden alırız) «Yerli mal kullanmalı» sloganı ancak müstahsil olacaklarına inandığımız endüstrilerin gelişme devri için düstur olabilir. Aynı mülâhaza, lüks eşya ve zarûrî eşya arasındaki tercih için de varittir. Yüksek randımanla lüks eşya istihsal edebiliyorsak, hiç tereddüt etmiyelim. Kullanmamız şart değildir. Satar, mukabilinde zarurî eşya alırız.

15. Yatırım plânı yapılırken, sadece mevcut kısmî malûmat ve şahsî sezîş ile hareket edilebilir; sağduyuya güvenilebilir; veya, bir derece daha ileri gidilerek, önce gayeye götürecektir. Bâzı prensipler, kıstaslar tesbit edilir, sonra bunlara göre projeler arasında seçim yapılır. Yahut da daha ileri tahlil metodları ile ekonominin «cemiyet muhasebesi» çıkarılır ve projeler bu kadro içinde incelenerek seçilir. Umumî tahlil metodlarının, uzak görüşlülük ve yatırımların koordinasyonu bakımından sırf kısmî tahlillere dayanan usullerden üstün oldukları muhakkaktır.

16. Yatırım plânı yapmanın en ba-

sit usulü, tarihten alınan derslere, diğer milletlerden alınan misallere, edinilen tecrübeleri ekliyerek şahsî sezîş ve sağduyu ile karar vermektir. Siyasî kayguların iktisadî mülâhazalardan daha mühim sayıldığı ahvalde, şahsî sezîş ile hareket etmek en pratik çare olabilir. Fakat bu metotla seçilecek projelerin ekonomi içinde koordinasyondan mahrum ve kısa görüşlü olması, gösterişli sahalara kayması çok muhtemeldir.

17. İktisadî bakımdan daha üstün bir usul, önce kıstaslar tesbit etmek ve propeleri bu kıstaslara göre seçmek olabilir. Şimdiye kadar tecrübe edilen yatırım kıstaslarından başlıcaları şunlardır: Kâr kıstası, işçi kesafeti kıstası temel - endüstri kıstası, döviz tasarrufu kıstası. Bunlardan hangisinin gayeye en iyi şekilde hizmet edeceği memleketin şartlarına bağlı olacaktır. Zaten kıstaslar, duruma göre tashih edilebilir.

18. Kâr kıstası : Serbest piyasa sisteminde, ferdler için en kârlı olan istihsalin cemiyetin refahına en iyi şekilde hizmet eden istihsal olduğu - bâzı ihtirazî kayıtlarla da olsa - kabul edilebilir. Geri kalmış memleketler ise umumiyetle piyasaya müdahale epeyce şumullüdür. Vergiler, pirimler, fiyat kontrolleri, döviz tahsisleri ve buna benzer müdahaleler, müstehlik tercihleri ile mevcut kaynakların cemiyet bakımından alternatif maliyetlerinin fiyatlar yoluyla, doğru olarak piyasaya aksetmesine mânidir.

Bilhassa işçi ücretleri ve kambiyo haddi güvenilir barometre olmaktan uzaktır. Gelir inkisamındaki eşitsizlik, ufak bir zengin sınıfın zevklerine yatırım programında rüçhan hakkı tanınmasına sebep olur. Çok mühim bir nokta daha: Kâr kıstası, müstakbel imkânları nazarı dikkate almaz ve sosyal yatırımların ihmaline sebep olur. Bu aleyhte notlara mukabil, fiyat mekanizması tek otomatik hesap vasıtasıdır, ve aksaklıkları bertaraf edilebildiği nisbette, çok faydalı olabilir.

19. İşçi - kesafeti kıstası : Bâzı az gelişmiş memleketlerde işsizlik vardır; bâzısında da «gizli - işsizlik» olduğu iddia edilir. Bu durumlarda, yatırımların emek - muhtevası yüksek endüstrilere yapılması gerekir. Bu gibi memleketlerde zaten işçi ücretlerinin düşük olduğu, binaenaleyh «kâr kıstası»nın da bu endüstrilere yatırım yapılmasını icab ettireceği iddia edilebilir. Fakat,

işsizlik olan yerde işçinin alternatif marifeti sıfır civarında olduğu halde, ücretler hiçbir zaman bu seviyeye düşmez. Binaenaleyh, ücret kıstasının gerektirdiğinden daha fazla emek kesafeti olan projelerin seçilmesi lâzımdır. Bu kıstası kullanırken, aynı zamanda sermaye - kesafeti de yüksek olan düşük randımanlı ve iptidai endüstrilerin seçilmemesine dikkat etmelidir.

20. Temel - Endüstri Kıstası: Bu kıstas, az gelişmiş memleketlerde dinamik faktörleri de nazarı itibara alan bir umumî plânlamaya itimadı olmıyanlar tarafından ileri sürülmektedir. Bu kanaate göre devletin yapacağı şey kalkınma için elverişli imkânların hazırlanmasıdır. Temel - endüstrilerden kasıt, bâzı iktisatçılara göre «sosyal yatırımlar» adı verilen yollar, limanlar, enerji istasyonları gibi endüstrilerdir. Bir kısım iktisatçılara göre ise bunun içine her nevi endüstrinin kullanacağı demir - çelik, çimento gibi madde istihsal eden endüstrileri de katmak lâzımdır. İkinci kategorideki maddelerin hariçten ithali mümkün olduğuna göre, ille dahilde istihsalı için kuvvetli sebep gösterilemez. Bu kıstas, muhtelif sosyal

yatırımlar arasında nasıl tercih yapılacağını göstermektedir.

21. Döviz Tasarrufu Kıstası: Az gelişmiş memleketlerin kalkınma hareketlerinde en mühim ve erken tıkantı döviz yetersizliği olmaktadır. Bu sebepten, en az döviz, kullanan veya en fazla döviz tasarruf eden yatırımlara gitmek bir ölçü olabilir. Bilhassa kambiyo hadininin tabii seviyesinde olmadığı memleketlerde zaten döviz kıt ve tevzi tabii olacaktır. Bu durumda yatırımların mevcut döviz imkânlarını en müstahsil sahalara harcayacak şekilde ayarlanması normaldir.

22. Kâr kıstası fiyat mekanizmasının işlemesine dayandığı için bir umumî muvazene tahlilidir. Temel - endüstri kıstası da ekonominin bütün yatırımlarının kontrolünü icabettirmeyip, kalkınma için lüzumlu «itiş» i temin etmek gayesini güttüğünden kısmî bir kıstas sayılmaz. Halbuki işçi kesafeti ve döviz tasarrufu kıstasları böyle değildir. İşçi kesafeti yüksek olan bir yatırımın diğer endüstrilere tesiri işçi kesafetini azaltacak istikamette olabilir. İlk bakışta döviz tasarruf ediyor gibi görünen bir yatırım, üçüncü, beşinci safhadaki tesir-

leri ile ekonominin mecmu döviz talebinde bir artışa sebep olabilir. Bu yüzden, kısmî tahlillerde ilk tesirlere aldanmamak için çok dikkatli olmak lâzımdır.

23. Yukarıda bahis konusu edilen metodların müşterek ve mühim bir kusurları vardır: Yatırımlar arasında âhenk sağlıyamamak, ve ekonomideki tıkantıları önceden görememek. Yatırımın ve dolayısıyla kalkınmanın muvazenede olabilmesi için ekonominin umumî tahliline ihtiyaç vardır. Bu da zamanımızda geliştirilen «cemiyet muhasebesi» tahlili ile mümkün olmaktadır. Üstelik, cemiyet muhasebesi sistemi içinde yatırım plânı ile tasarruf plânını da koordine etmek mümkündür. En revaçta olan cemiyet muhasebesi tahlilleri «Millî Gelir» ve «girdi - çıktı» (input - output) tahlilleridir. Bu metodları, bir taslak çerçevesinde anlatmaya imkân yoktur. Yalnız, millî gelir tahlilinin tasarruf plânı ile yatırım plânını muvazenede tutmaya yardım ettiği halde, münferit projelerin seçimine yol gösteremeyeceğine, istihsal sektörünün endüstrilere bölünerek tahlil edilebilmesi için girdi - çıktı tahliline lüzum olduğuna işaretle iktifa edelim.

Türkiyede Sanayileşme ve Yatırım Meseleleri

I

Ziraat mi - Sanayi mi ?

Doç. Dr. Zeyyat Hatipoğlu

Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği «Türkiye'de Sanayileşme ve Yatırım Meseleleri» isimli bir etüd hazırlamış bulunuyor. Son zamanlarda memleket iş hayatı ve iktisadî idarecileri için çok faydalı neşriyat yapan Odalar Birliğinin bu kitabı bilhassa dikkati çekmektedir. Zira, bahis konusu raporda çok ileri bir iktisat bilgi ve tekniği memleketin en can alıcı meselelerine tatbik edilmektedir. Bu bakımdan gerek Odalar Birliği, gerek etüdü hazırlayan hey'et tebrike şayandır.

Kitapta ele alınan belli başlı meseleler şunlardır:

Sanayi sektöründeki artış
Çalışan nüfus içinde sınıf iş gücü
Büyük, orta ve küçük sanayi
Devlet ve hususî sanayi
Sanayi coğrafî dağılışı
Sanayi yatırımlarının bünyesi
Muharrik ve müstahsil saha yatırımları
Sermaye kesafeti
Yatırım ve istihsal devreleri
Sanayileşme ve dış ticaret
Sanayide maliyet unsurları
Enerji talebi ve istihsalı
Sanayide iş gücü ve ücretler
Sanayi finansmanı.

Etüdün gayesi şu kelimelerle ifade

ediliyor: «Sanayimizin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak, ham madde tevzi ve tahsisi ile vazifelendirilmiş bulunan Odalar Birliği, yabancı sermaye yatırımlarını teşvik ve hususî sermaye için yeni yatırım sahalarını araştırmak ve cibebesini takabbül etmiş bulunmaktadır. Bu vazifelerin başanılması için Türkiye sanayininin bütün problemlerinin etraflı ve ilmi bir tetkike tâbi tutulması zarurî bulunmaktadır. Neşretmekte bulunduğumuz bu etüd, bu ihtiyacın karşılanması için hazırlanmıştır» (S. 3).

Türkiye'de sanayileşme ve yatırım meseleleri hakkında çok kıymetli malûmat, tahlil ve mütalâalar ihtiva eden

bu etüd ancak, işaret olunan gayeye doğru atılan ilk adım olarak mütalâa edilebilir. Zaten 79 sahifede bundan başka birşey yapılamazdı.

«Gaye» veya «Gayeler», yukarıdaki cümleler tefsir edilirse şu olmak lâzımgelir:

a) Acaba millî ekonomi görüş noktasından memleket için hangi sanayi ve yatırım sahaları verimli ve faydalıdır?

b) İş adamları (gerek yabancı, gerek yerli) bakımından hangi sanayi ve yatırım sahaları verimli ve faydalıdır?

c) Odalar Birliği acaba hangi sanayi ve yatırım sahalarını teşvik etmelidir?

Etüdde bu suallerin cevapları verilmediğine göre, Odalar Birliği bizzat işaret ettiği gayesine ulaşmak için yeni çalışmalar zaruretini hissedecektir.

Bu yazı serimizde, yukarıda sorulan suallerin ne derecede cevaplandırıldığı araştırılacak ve rapordaki mevcut istatistikî malûmet ve yapılan tahliller veya şahsî bâzı araştırmalarımız yardımı ile sualler kısmen cevaplandırılmaya çalışılacak, ayrıca bahis mevzuu meselelerin tetkiki için teorik bir çerçeve çizilmesine gayret edilecektir. Yalnız şu nokta üzerinde ısrarla duralım ki, bu yazı serisi bahis konusu raporun ne bir tenkidi, ne de bir tahlili addolunmalıdır. Gaye, bir taraftan rapordaki çok enteresan mütalâaları daha geniş bir okuyucu kitlesinin görmesine imkân hazırlamak, diğer taraftan raporun verdiği bâzı ilhamlarla Türkiye'de Sanayileşme ve Yatırım meselelerini biraz daha derinleştirmektir.

Yatırım, memleket halkı için bir fedakârlıktır. Yatırım yapılıncaya ele alınan devrede istihlâk edilebilecek mal ve hizmetler istihlâk edilmemekte, buna mukabil ileride istihlâk malı temin edecek sermaye malları istihsalinde kullanılmaktadır. Bu fedakârlık yani yatırım, şüphesiz, ileride daha fazla istihlâk edebilmek maksadı ile yapılır. Yatırım sonunda elde olunan sermaye mallarının istihsalde husule getireceği artışa yatırımların müstahsiliyeti veya prodük tivitesi denilir. İstihsal ve mübadelenin fertlerin serbest kararlarına tâbi bulunduğu cemiyetlerde sermayenin müstahsilliği ile bu cemiyet için istihlâkten bir müddet feragat etmenin zahmeti (zaman tercih-i - time preference) araşında bir muvazene teessüs eder. Sermayenin müstahsilliği fazla ise yatırım fazla, istihlâkten feragat etmenin zah-

meti yüksek ise, yatırım az yapılır. Ayrıca Devletler ve bankalar, sigorta şirketleri gibi malî müesseseler yatırımların hacmine çeşitli sebepler ve yollarla tesir etmektedir.

Bahis konusu raporda Türkiye'de mecmu yatırımları tâyin eden amiller ve yatırımların mutlak büyüklüğü hususunda tahlil ve tavsiyeler yapılmış değildir. Türkiye'de sanayileşme ve yatırım meseleleri tetkik edilirken bu problemin evveleminde dikkatli bir şekilde ele alınması icabetmektedir.

Yatırım meseleleri tetkik edilirken üzerinde durulması gereken diğer bir amil, yatırım kararlarında cemiyet ve fert menfaatinin birbirine daima uymuyacağına gözden kaçırılmamasıdır. Bu tefriğe raporda yer verilmediği cihetle, Türkiye'de yatırım meseleleri incelenirken bu tetkikatın Millî Ekonomi görüş noktasından mı, yoksa fert görüş noktasından mı yapıldığını anlamak imkânı olamamaktadır.

Bahis konusu tefriğe ne kasdolunduğunu bir misalle aydınlatmak faydalı olur. Farzedelim ki, A ve B sahalarına bir milyon liralık sermaye yatırımla A sahasında 500 bin ve B sahasında 100 bin lira kâr edebilmek mümkündür. Bu takdirde fertler, A sahasına yatırım yapmayı tercih ederler. Fakat cemiyet bakımından B sahasına yatırım yapmak daha arzuya şayan bulunabilir. Nitekim A sahasına yapılacak yatırım, millî gelirden 2 milyonluk bir artış, buna mukabil B sahasına yapılan yatırım 4 milyonluk bir millî gelir artışına sebep olursa, millî ekonomi bakımından B sahasına yatırım yapmak icabeder. Yatırımlar hususunda fert ve cemiyet menfaatinin farklı bulunmasının diğer birçok sebepleri daha mevcuttur. Müteakip yazılarımızda bu hususlar kısmen ele alınacağı cihetle, bahis konusu tefriğe işaretle iktifa edilmekte ehemmiyeti belirtilmektedir.

Rapor hakkında diğer umumî bir mütalâa yalnız global (mecmu) rakamlar üzerinde durulması ve bu rakamlar vasıtasıyla neticelere gidilmiş olmasıdır. İktisatçılar elinden çıkan bu tip çalışmalarda umumiyetle aynı hatâyı görmek mümkündür. Halbuki her global rakam birçok cüz'lerin yekûnudur ve global rakamın hareketi, cüz'lerin hareketlerinin toplamıdır. Bu bakımdan, cüz'lerin davranışı üzerinde durarak bu davranışın sebeplerini araştırmak suretiyle Türkiye'de Sanayileşme ve Ya-

tırım problemleri hakkında birçok şeyler öğrenilebilirdi. Meselâ (X) şahsı A sahasına neden yatırım yapmıştır? Bahis konusu şahsın kazancı, masrafları ne kadardır, v.s.... gibi sualleri cevaplandırmak ve bu çeşit ferdî vak'aları tetkik etmek suretiyle sanayileşme ve yatırım hakkında sahip olduğumuz fikirleri geliştirebiliriz. Daha ziyade işletme iktisadî müntesiplerinin tatbik ettiği bu usule umumiyetle iktisatçılar pek rağbet göstermez. Fakat memleketimiz sanayiinin strüktürü (bünyesi) nü tanıyabilmek için bu usûlden kaçınmaya imkân yoktur.

Kitapta, Türkiye'de zirâatin mi, yoksa sanayiinin mi daha prodük tif olduğunun tetkikle işe başlanarak sanayiinin daha prodük tif olduğu ve sanayileşmemiz lâzımgeldiği hususunda beş delil ileri sürülüyor.

1. Sanayileşme bakımından ilerlemiş memleketlerde fert başına düşen randıman zirâî memleketlere nisbetle fazladır. (Bu hususta istatistikler veriliyor, sahife 3-4).

2. «Türkiye gibi zirâî nüfusu kesif olan memleketlerde, umumiyetle nüfusun verimini arttırmak için zirâî makineleşme ile birlikte kuvvetli bir sanayileşme hareketine girişilmesi icabetmektedir. Bu suretle kesif bir sermaye tatbiki ile serbest kalacak zirâî nüfusu prodük tif hale gelmesi geniş bir sanayileşme hareketi ile mümkün olabilir» (Sahife 3).

3. «Türkiye'de 1948 den itibaren gelişme indeksi 1953 te 136,5 olan zirâî sektörün, 1954 te 109,6 ve 1955 te 124,0 a düşmüş olması millî gelirin her yıl devamlı ve sür'atli bir şekilde yükselmesi için tek başına zirâat gibi istikrarsız bir faaliyet sahasına güvenilemeyeceğini göstermiştir. Buna mukabil sanayi endeksinin 1953 te 141,5, 1954 te 149,3 ve 1955 te 161,3 e muntazaman yükselmesi bu sektörün iktisadî gelişmede istikrarlı ve hızlandırıcı rolünü göstermektedir.» (Sahife 4).

4. 1950-1955 devresinde sanayide çalışan nüfus 132 bin arttığı halde zirâî sektörde çalışan nüfus 665 bin artmıştır. Halbuki 1950-1955 seneleri arasında millî gelir artışında zirâî istihsalin payı takriben 1 milyar 260 milyon lira olduğu halde, bu artışta sınaî istihsalin payı 480 milyon lira kadar olmuştur. Yani sanayide her yeni gelen iş gücünün arttırdığı millî gelir (5 yılda) 3600

lira olduğu halde ziraatte bu, 1900 lira olarak gözüküyor (Sahife 4).

5. Memleketlerin geliri yükselince gıda maddeleri ve zirai mahsuller satın almak için yapılan masrafların nisbi ehemmiyeti azalır; buna mukabil mâmul maddeler için yapılan masrafların ehemmiyeti artar. Nitekim raporda yapılan bâzi hesaplara göre, 1950 yılında istihlâk masraflarına nisbetle gıda

masraflarının nisbeti %45,5 tır. Halbuki 1955 te bu nisbet %33,3 e düşmüştür. Şu halde sınai mamullerine karşı zirai talep yükselmektedir.

Yukarıda sıraladığımız şu beş âmil dolayısıyla sanayi, iktisadî kalkınmamız bakımından ziraate nisbetle daha ehemmiyetli bir yere sahiptir. Şu halde sermaye yatırımları daha ziyade sanayi

teveccüh etmelidir.

Kanaatimizce yukarıda sıralanan beş amil sanayiye ziraate olan üstünlüğünü göstermek bakımından gayri kâfidir; bu âmillerin hiçbiri veya hepsi kat'î bir delil teşkil etmez. Ziraate veya sanayiye karar verirken başka şekilde muhakeme etmek ve başka amiller üzerinde durmak icabeder. Müteakip yazımızda bu hususlar ele alınacaktır.

KÖYDE GİYİM - KUŞAM

HARMANDALIOĞLU

FORUM'un bundan önceki sayısında haftalık yemek listesini verdiğimiz ailelerin, bu seferki yazımızda da yıllık giyim eşyasını ele almak istiyoruz. Ankara'ya 32 kilometre uzaklıkta bulunan 156 evlik bir köyün 40 ailesi üzerinde yaptığımız incelemelerden sonra, aşağıdaki rakamları tesbit edebildik. Yemek listesinde olduğu gibi, giyim işinde de üç tipe ayırdığımız bu ailelerden birinci kategoridekilerin 3000-5000 lira arasında, ikinci kategoridekilerin 1500-2000 lira arasında, üçüncü kategoridekilerin ise, 400-600 lira arasında değişen bir geliri vardır. 1948 malî yılına göre düzenlediğimiz cedveli (Birinci tip tekiler 6 ev, ikinci tiptekiler 27 ev, üçüncü tiptekiler 123 ev olmak üzere) aynen aşağıya alıyoruz. Aileler altışar nüfus üzerinden gösterilmiştir.

Üç boya ayırdığımız aynı nüfusa sahip aile tiplerini incelediğimizde görürüz ki, birinci tip ailenin 1948 yılında giyim eşyasına harcadığı 541 lira 1957 yılında bir buçuk misline yakın bir artış göstererek 1250 liraya yükselmiştir. Bu yükseliş orta tipteki ailede de aynı seyri takibederek 326 liradan 775 liraya fırlamıştır. Köydeki üçüncü tipi teşkil eden az topraklı fakir ailelerde ise, bu artış diğerlerinden farklı bir seyir takibetmiş, bu ailelerin giyim eşyasına 1948 yılında ödediği 202 lira, 1957 yılında ancak bir misli fazlasıyla 400 liraya çıkabilmiştir. Halbuki, aynı ailelerin gelir hanesinde o günden bu yana, ancak %50 ile %75 arasında bir fazlalık müşahede edilmiştir.

Burada şunu da belirtelim ki, Orta Anadolu'nun hemen bütün köylerinde

zengin köy ağalarının dışında, orta hal-lilerin ve fakirlerin sırtında acar ve yeni elbiselere pek rastlanmaz. O, şuradan, buradan takip takıştırdığı — sözüüm ona — urubasına yama üstüne ya

ma vurarak sırtında üç, beş sene sürüklediği olur. Daha doğrusu köylümüz, yemek işinde olduğu gibi elbise işinde de en ucuza, en kolaya tedarik edebildiğiyle yetinir. Kadını olsun, erke-

Ev Halkı	Ceket, pantolon, Ayakkabı, Çamaşır Şapka					Toplam Lira
	Palto	entari	çarık	mintan	başörtüsü	
BİRİNCİ TIP :						
Baba	75	70	26	16	6	193
Anne	—	25	24	16	10	75
Büyük oğlan	—	60	32	20	6	118
Yetişkin kız	—	28	25	17	5	75
Küçük oğlan	—	25	15	8	3	51
Küçük kız	—	6	15	8	—	29
						541
İKİNCİ TIP :						
Baba	—	45	26	15	3	89
Anne	—	18	16	10	5	49
Büyük kız	—	20	17	14	5	46
Büyük oğlan	—	35	15	10	3	63
Küçük oğlan	—	28	13	10	3	54
Küçük kız	—	10	8	7	—	25
						326
ÜÇÜNCÜ TIP :						
Baba	—	25	12	10	3	50
Anne	—	15	8	8	6	37
Büyük oğlan	—	17	13	6	3	39
Ortancıl oğlan	—	12	8	6	—	26
Büyük kız	—	14	12	5	—	34
Küçük oğlan	—	7	6	3	—	16
						202

TABLONUN ÖZETİ :

Aile tipleri	Giyim Eşyasına	
	1948 de harcanan para	1957 de harcanan para
Birinci Tip	541 Lira	1250 Lira
İkinci tip	326 Lira	775 Lira
Üçüncü tip	202 Lira	400 Lira

gi olsun sırtına alacağı elbisede yazlık kışlık diye de bir fark gözetmez. Onun yeni bir urubaya kavuşması, gözünü kapayıp «kadere kırk-beş!» diyerek toprağa saçtığı tohumların iyi bitmesine bağlıdır. Kurak yılların sayısı uzadıkça köylünün sırtındaki urubanın da ömrü uzar.

Bâzan, bir köye yolunuz uğradığı zaman, bacaklarında hâki kilot pantolon, üstleri lâcivert ceketli, şapkası yana yıkılmış atik delikanlılar görürsünüz. İçlerinde gıcır gıcır çizmeli olanlar da vardır. Göğsünün üzerindeki cebe, uçları dışarı doğru sarkan yeşil veya kırmızı bir mendille, bir de renkli tarak sokmuştur. Kulağının arkasına bir de sigara kısırmıştır. Bizim delikanlının, «şu alçak dağları ben yarattım» diyen bir hali vardır. O, köyün ortasında ileri geri volta vurdukça, artık her kafadan bir ses gelmeğe başlar.

«Deyusun oğlunun çalımına bakarsan, insanın kapısına çoban duracağı gelir.»

«Ağzı pek havalı ama, yarın görürüz.»

«Varsan baksam evinde ekmeği yok.»

Sakin, delikanlının bu fiyakası, sizi aldatmasın. Gözlerinizi köydeki diğer insanlara çevirin. Giyinişle köyde herkesin gözüne batan bu gördüğünüz delikanlı, ya askerden henüz dönmüştür, yahut taze güveyidir. Köylü, ömründe sırtına iki defa yeni elbise giyer: 1 — Askerlik dönüşünde, 2 — Taze güveyi iken.

Köy erkeğinin ömrü boyunca görüp göreceği de budur. Üç, beş ay sonra tekrar yolunuz köye düştüğü zaman aynı delikanlıyı tanıyamazsınız. Sırtındaki elbise ile birlikte ağzı, yüzü de belirsiz olmuştur. O gül yanaklar solmuş o hayatiyet ve istek dolu cıvı cıvı bakışların yerini bir bezginlik, bir ümitsizlik almıştır. O gıcır gıcır çizmeler yerini ya Soğukkuyu lâstığıne, yahut da çarığa bırakmıştır. Hâki pantolonla, lâcivert ceket giyen bizim delikanlı, bu sefer şuradan, buradan peydahladığı uydurma, eski, püskü bir kıyafete bürünmüştür. Evet, bizim askerden henüz dönen delikanlıyı köylünün nazarı pek çabuk çarpmış. O, «köylünün yediği yal, giydiği çul» dedikleri devreye yeni den girmiştir.

Kadınların Giyinişi :

Orta Anadolu'daki kadın kıyafetlerine gelince: Erkeklerde olduğu gibi bunların da biçim ve kıyafetlerinde bir

birlik ve beraberlik göze çarpmaz. Kadının kıyafetine tesir eden âmillerin arasında, çevrenin özellikleri, köy kadınının iş hayatındaki yeri, köyün şehire yakınlığı, uzaklığı dinî inançlardan gelme âdet ve geleneklerin tesiri başta gelir. Bugün Orta Anadolu kadınlarında bellibaşlı üç çeşit kılığa rastlanmaktadır: 1 — Üç etek, 2 — Şalvar, 3 — Fistan, yani entari.

Birinciler, daha ziyade şehirden uzak köylerde yaşayan aşiret ve Türkmen kabilelerinin kadınlarında gördüğümüz kıyafetlerdir. Bunlar, üst üste, kalınca ve teferruatlı giyinirler. Uçları yerleri süpüren üç, etekliğin altında golf biçiminde geniş paçalı bağlama bir don vardır. Önüne kırmızı renkte dizlik dedikleri kendi dokumaları bir önlük sarmıştır.

Ayrıca beline kat kat dolanmış uçları püsküllü kırmızı bir kuşak bağlamıştır. Çok kere, Üçetek üzerine — haline vaktine göre — işlik, sırma işlemeli salta hırka veya bunlara benzer şeyler geçirilmiştir. Başta, altın, penes, cıncık - boncuk gibi sallandıkça sesler çıkaracak bir sürü şeyler takılı bir tepelik vardır. Tepeliğin üzerine de kalınca bir yemeni veya bir poşu sarılmıştır. Köy kadınları, yaz günleri yalın-ayak gezer. Çocuklarda onbeşine kadar ayakta kışın Soğukkuyu lâstığı veya kundura vardır. Zenginler bunu mesle, fakirler ise çorapsız giyerler. Türkmen ve aşiret kadınlarında kaç-göçe pek rastlanmaz. O, bu kıyafetiyle atta, eşeğe bindiği gibi yerine göre, sapan kullanmasını, tırpan sallamasını da bilir.

İkincilere gelince: Bunların kıyafetleri birincilere göre daha basit, daha kullanışlıdır. Mahalline göre, Tuman, Dimi, Şalvar gibi çeşitli isimler alan, üst kısmına mevsime göre hırka veya işlik geçirilen bu tipler, Orta Anadolu köylerinde daha yaygın bir haldedir.

Üçüncü tip elbiseye gelince: Köy karakterini taşıyan küçük kasaba ve kasabaya yakın köylerde rastladığımız bu tip elbiseler, uzunca bir entarinin üzerine bir erkek ceketi veyahut hırka ve kazak giyilmek suretiyle meydana gelmiştir. Köylülerin Yeldirme dedikleri bu entariler, altı - yedi metreden yapılmış, bol, uzun ve dağınıktır. Bâzan, bu entarilerden üst üste birkaç tane birden giyildiği olur. Artık baştaki tepelik, beldeki püsküllü kuşak atılmıştır. Kılıktaki, kıyafette şehirliye

doğru bir yaklaşma, bir özenti görülmemektedir. Hali, vakti yerinde olanların kulaklarında küpe, kollarında altın bilezik, boğazlarında gerdanlık bile vardır.

Beypazarı'nın zengince bir çeltikçi köyünde gelin olacak kızların artık gümüş kemeri beğenmiyerek oğlan evinden altınkemer istediklerini, geçen yıllarda köylülerin ağızından dinlemiştim.

Köylerimizde sosyal değişmelerin onun ekonomik hayatındaki gelişmelerle sıkı sıkıya ilgili olduğunu isbat edecek başka misaller de verebiliriz: Samsun'un tütüncü köyleriyle, Akçakocanın fındıkçı köylerinde kadını ve erkeğini âdet ve geleneğin etkisinden sıyrarak şehirden farksız giydiren, kuşatan âmillerin başında herhalde o çevrenin ekonomik hayatındaki gelişmeleri gösterilebilir. Hattâ öyleki, bugün için bura sakinlerinin başlıca dertlerini «Bizim köy adam olmaz, fazlaca fantaziye kaçıyor» şikâyetleri teşkil etmektedir. Bugün artık, herkesçe bilinen bir gerçek varsa, o da memleket köylüsünün diğer şeylerde olduğu gibi kılık ve kıyafetlerinde eski âdet ve alışkanlıklardan kurtulma çabasının, cebine giren paranın miktarına bağlı oluşudur. Bugün köylerimizde kendi dokuması şalvar, poturla boyama bezlerden yapılmış daracak zıpkalar ancak şehire uzak kazancı kıt dağlık bölgelerde görülmektedir. Şehire yakın, kazancı yerinde olan köylerimizde, bu eski kıyafetler yerini çoktan fabrika mamûlâtı işlere bırakmıştır.

Döşeme - Dayama :

Bu üç tip ailenin bir yılda döşeme-dayama işlerine harcadığı parayı da araştırdım. Birinci tip aile, evdeki sekiz kat yatağına ilâve olarak kapısındaki koyunların yününden üç kat yatak daha yaptırmıştır. Ayrıca iki kilimle bir de taban halısı almıştır. İkinci aile ise, ancak bir Antep kilimi, bir yorgan satın alabilmiş, o yıl keçi kılından bir heybe ile, kenevirinden bir de çuval dokutmuştur. Üçüncü tip aileye gelince; karısının tedavisi için evindeki üç kat yataktan birini satmış, yerine iki hasır koyabilmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi köylü aileler arasında gerek döşeme, dayama, gerek giyim - kuşam işleri, çoğu zaman ailenin yıllık gelirine göre ayarlanır, fakat bâzan bunun aksi de vâkidir. Faizle bütün bir köyü haraca kesen bir köy ağasının bâzan tamtakır bir evde oturduğu, kırk yamalıktan ibaret ceket, pantolon giydiği de görülür.

Okurların Forumu

Son Dahili Nizamname Tadili ve Dokunulmazlık Müessesesi

FORUM Yazı Kuruluna,

Milletvekilinin dokunulmazlığı meselesi son zamanlarda, bilhassa Osman Bölükbaşı hâdisesi ve Meclis Dahili Nizamnamesinin tadili vesilesiyle efkârı umumiye fazlasıyla, ve lâyık olduğu vechile fazlasıyla, meşgul etti. Fihakika milletvekilinin dokunulmazlığı prensibi milli hâkimiyeti temsil eden ve Millet nam ve hesabına icrayı murakabe etmekle vazifeli olan milletvekilinin icra karşısında gerek söz gerekse hareket serbestisine sahip olması zaruretinden doğan ve bütün demokratik memleketlerce kabul edilip üzerinde dikkat ve ehemmiyetle durulan bir prensiptir. Bu itibarla meselenin Türk efkârı umumiyesinde uyandırdığı alâka ve reaksiyon demokratik rejimin icabettirdiği müesseselerin memleketimizde kurulması, muhafazası ve müdafaası dâvası bakımından şayanı dikkattir. Hakikaten memleket efkârı umumiyesi bu gibi meselelerde ne kadar hassas olduğunu bir kere daha açıkça göstermiş bulunuyor.

Bununla beraber, milletvekilinin mesuliyetsizliği ve dokunulmazlığı konularındaki son hâdise ve gelişmeleri hem siyasi hem hukuki veçheleriyle incelemenin, ve, son zamanlarda bilhassa gündelik gazetelerde, görüldüğü gibi bu veçhelerin birbiriyle karıştırılmasıyla vuzuhunu kaybetmek, şu veya bu mülahaza ile yalnız ve yersiz istikametlere tevcih ettirilmeğe istidadını gösterir gibi olan bu mühim meseleyi gerektiği gibi vazetmenin, herhalde büyük faydası olsa gerektir. O zaman görülecektir ki son içtüzük tadili, getirdiği yeni hükümlerle, milletvekilinin ademi mes'uliyeti ve dokunulmazlığı sahasında iddia edilen ve korkulan hukuki neticeleri hiçbir surette tazammun etmemektedir. Gerek ademi mesuliyet gerekse dokunulmazlık müesseseleri hukuki mânasıyla tadilden evvelki veçhelerini muhafaza etmektedirler.

Bilindiği gibi milletvekilinin dokunulmazlığı Anayasamızın 17. maddesiyle teminat altına alınmıştır. "Hiçbir mebus Meclis dahilindeki rey ve mütalâasından ve beyanatından ve Meclisteki rey ve mütalâasının ve beyanatının Meclis haricinde irat ve izharından dolayı mesul değildir. Gerek intihabından evvel ve gerek sonra aleyhine cürüm isnat olunan bir mebusun **maznunen istievabı veya tevkifi veyahut muhakemesinin icrası Heyeti Umumiyenin kararına menuttur.** Cinaf cürüm meşhut bundan müstesnadır..." Görüldüğü gibi bu madde aynı zamanda milletvekilinin ademi mesuliyeti prensibini de ihtiva ediyor. Herşeyden önce dikkat edilecek nokta aynı

madde içerisinde ifade edilen bu iki prensibin birbiriyle karıştırılmamasıdır.

Ademi mesuliyet alelâde bir Türk vatandaşına için Türk kanunlarına mesuliyeti mucip olan birtakım fiillerin milletvekilli için mesuliyeti mucip addedilmemesidir. Yani **ademi mesuliyet Anayasada istenen şartların tahakkukunda milletvekilliği sıfatından doğan bir imtiyazdır. Bir cürüm işlememe imtiyazdır, ve mutlak**tır. Dokunulmazlık ise cinaf cürümü meşhut müstesna, bir **muhakeme edilememe imtiyazdır.** Fakat mutlak değildir, şarta bağlıdır. Çünkü aleyhine cürüm isnat olunan bir milletvekilinin dokunulmazlığı Anayasamızın sarif ve mutlak hükmüne binaen heyeti umumiye kararı ile kaldırılabilir, milletvekilinin muhakeme edilmesine bir mâni kalmaz. Bu arada şuna da dikkat etmek gerekir ki Anayasa ne 17. maddede, ne de başka bir yerinde Heyeti Umumiyenin bu selâhiyetini hiçbir surette kayıtlamamıştır.

17. maddenin ilk hükmü Anayasamızın sarif ve katî bir hükmüdür, ve 17. maddenin ikinci cümlesi de sadece milletvekilinin dokunulmazlığı prensibini ifade edip milletvekilinin Meclisdeki rey ve mütalâasından ve beyanatından dolayı mesuliyetsizliği prensibine dokunmamaktadır. İlk cümlede, hukuksınasların ifade ettikleri şekilde, başkaları için cürüm olacak bir fiilin milletvekilli için cürüm olamayacağı ifade edilmiş olduğuna göre ikinci cümledeki "aleyhine cürüm isnat olunan bir mebus" ibaresindeki "cürüm" kelimesinin muhtevasına Meclis dahilinde sözle işlenebilecek bir cürüm, meselâ küfür, hakaret hattâ Milleti isyana teşvik, dahil olmamak gerekir. Birinci cümleye göre bu fiiller milletvekilinin mesuliyetini mucip olmadığından yani milletvekilli için cürüm teşkil etmediğinden, ikinci cümle muvacehesinde bu fiillerin milletvekilli aleyhine cürüm olarak isnat edilebileceği düşümlenmez. Ve netice olarak Heyeti Umumiye Meclis dahilinde sarfettiği sözlerden ve bu sözlerin Meclis haricinde tekrarından dolayı milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılmasına karar veremez.

Burada son zamanlarda münakaşa mevzuu olan bir mesele ile karşılaşırız. Anayasaya göre milletvekilli Meclis dahilindeki rey ve mütalâasından ve beyanatından mesul değildir. Fakat mütalâa ve beyanat nedir? Küfür, hakaretimiz sözler, mütalâa ve beyanat addedilebilir mi? Muhakkak ki, bir bakıma, bu mümkün değildir. Küfür fikir değildir, küfretmek fikir beyanı olmaz. Bununla beraber fikrin nerede bittiği-

nin ve küfrün nerede başladığının her zaman ve her türlü şartta tam serahat ve vuzuhla tâyin olunamayacağı da bir hakikattir. Bir milletvekilinin sarfettiği herhangi bir sözün beyanat addedilip edilemeyeceği münakaşa mevzuu olmamalıdır. Çünkü bu münakaşa mevzuu olduğu andan itibaren milletvekilinin ademi mesuliyeti müessesesi arzu edilen işi göremeyeceği, kendisine vücut veren ihtiyacı karşıyamamağa başlayacaktır. Bu itibarla meseleyi bir dilbilgisi tutumu yönünden, hattâ bir ceza hukuku yönünden değil, bir Anayasa tutumu yönünden, yani burada, icra organı ile murakabe organı arasındaki münasebetlerin dayandığı ve belli birtakım ihtiyaçların yarattığı ana prensipler muvacehesinde mütalâa etmek gerekir. İcranın daimi surette Meclisin murakabesi altında olacağı prensibini kabul eden Anayasamız milletvekilinin Mecliste her türlü baskı ve endişeden ve tereddütten azâde olarak bütün fikir ve düşüncelerini ifade edebilmesini sağlamak gayesiyle bu umumî ve mutlak hükmü koymak mecburiyetini hissetmiştir. O kadar ki halkı hükûmete karşı isyana teşvik etmek suretiyle çok vahim neticeler doğurabilecek sözleri (mütalâa ve beyanları) dahi ayrı bir hükme bağlamamış, küfürler gibi bu sözlerin de disiplin cezalarıyla tecziyesini dahilî nizamname üzerine almıştır. Bu sebeple Meclis dahilinde sarfedilen her söz, hattâ en ağır ve en galiz küfürler bile milletvekilinin beyanatı addedilmek gerekir. Bu bir anayasa politikasının tatbikinden başka bir şey değildir.

Dokunulmazlık müessesesine gelince, 17. madde açık ve katî bir lisanla milletvekilinin dokunulmazlığının, yani muhakeme edilmeme imtiyazının heyeti umumiye kararı ile kalkabileceğini ifade ediyor. Fakat bunun nasıl yapılacağını söylemiyor. Onun için Anayasamızın 17. maddesini dahilî nizamnamenin dokunulmazlığın kaldırılmasına taallük eden maddesi ile beraber mütalâa etmek mecburiyeti var. Eski nizamnamenin 180. maddesi, "Bir mebusa Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12 ve 27 nci maddelerinde mevzuubahis olan memnu fiillerden biri isnat olunur ve İhzarî Encümen tetkikat neticesinde buna kanaat hasıl ederse teşrii masuniyetin refi lüzumuna dair müdellel bir mazbata tanzim ve Muhtelif Encümene takdim eder. Eğer isnat olunan memnu fiil yukarıda zikredilen maddelerde sayılan nevilerden değilse İhzarî Encümen takibat ve muhakemenin devre sonuna taliki hakkında bir mazbata tanzim ve kezaalik Muhtelif Encümene takdim eder. Heyeti Umumiye bu hususta kararını verir." diyor.

Tadil teklifini Meclise getiren Anayasa komisyonu âzalarından bazıları Meclis müzakerelerinde bu maddenin 17. maddeye aykırı olduğu fikrini ileri sürdüler. Böyle bir aykırılığın mevcut olduğunu sanmıyoruz. 17. madde hukuki bir prensip vazetmekte, yani kaideli koymakta, 180. madde ise sadece o kaidenin nasıl tatbik edileceğini, meselenin asıl kararı verecek olan Heyeti Umumiyeye arzı şeklini göstermektedir. Gerçi İhzarî Encümen kayıtlanmıştır. Dikkat edilirse İhzarî Encümenin isnat e-

dilen suçun takibi lüzumuna veya aksine dair kanaat edinmeye ve bu kanaatini ihzar etmeğe selâhiyeti yoktur. Hangi suçların takibine prime facie lüzum vardır, hangilerinin takibine prime facie lüzum yoktur, bunu 180. madde tasrih etmiştir. Gerçekten takibata lüzum olup olmadığına Heyeti Umumiye karar verir. Eğer suç Anayasanın 12 ve 27 nci maddelerinde mevzu bahis olan memnu fiillerden biri ise prime facie takibat lüzumu vardır. Eğer isnat olunan memnu fiil yukarıda zikredilen maddelerde sayılan nevilerden değilse prime facie takibata lüzum yoktur. O halde encümenin yapacağı şey maddenin otomatik olarak tespit ettiği neticeyi Muhtelit Encümene, dolayısıyla Heyeti Umumiye arz etmektir. Takibat yapıp yapılmaması hususunda asıl ve nihai karar hakkı hem Anayasanın 17. maddesi hem de Dahili Nizamnamenin 180. maddesi mucibince Heyeti Umumiyenin olduğuna ve Heyeti Umumiye İhzarî Encümenin raporuyla kayıtlı olmadığına göre, milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması Dahili Nizamnamenin herhangi bir maddesiyle şarta bağlanmış telâkki olunamaz, 180. madde ile 17. madde arasında tezat yoktur.

Şimdi son yapılan tadillere gelelim. Dahili Nizamnamenin 180. maddesi tadil edilmiş haliyle şöyle: "İhzarî Encümen, yapacağı tetkikat neticesinde mebusa isnat olunan cürmün takibi lüzumuna kanaat getirirse teşriî masuniyetin kaldırılmasına, aksi halde takibat ve muhakemenin devre sonuna talikine dair bir mazbata tanzim ve Muhtelit Encümene takdim eder... Heyeti Umumiye bu hususta kararını verir." Dahili Nizamname milletvekilinin dokunulmazlığının nasıl kalkacağını tespit etmektedir. Bu itibarla eski 180. madde yukarıda izah ettiğimiz veçhile Heyeti Umumiyenin 17. maddeye müstenid hakkına dokunamayacağı ve dokunmadığı gibi, bu madde de dokunmamaktadır. Yapılan tadille esas değil, esasen Anayasayla arasında ne hukukî ne de mantıkî bir bağ bulunan bir usul değiştirilmiştir. Yukarıda 180. madde mucibince İhzarî Encümenin bizaatî takibat yapılmasına lüzum olup olmadığına karar verme, daha doğrusu kanaat getirme selâhiyetine sahip olmadığını görmüştük. Bunu yapan eski 180. madde kendisi idi. Şimdi 180. madde İhzarî Encümene bu selâhiyeti vermektedir. Fakat gene, eskiden olduğu gibi, gerek Muhtelit Encümen gerekse Heyeti Umumiye İhzarî Encümenin kararıyla kayıtlı ve bağlı değildir. Heyeti Umumiyenin dokunulmazlığı kaldırma selâhiyeti de, milletvekilinin ademi mesuliyeti sahasına giren durumlar dışında, mutlak ve bakî olmak itibarıyla dokunulmazlık müessesesi hukukten tadilden evvelki mahiyetini muhafaza etmektedir. Bunu şu misalle daha iyi izah edebiliriz. Bir milletvekili sokakta bir polis memurunu tokatlasın. Polis de milletvekilinden dâvacı olsun. İhzarî Encümen milletvekiline isnat olunan cürmün takibi lüzumuna kanaat getirirse milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyebilir. Halbuki eski nizamname buna müsaait değildi. Bununla beraber, tadilden önce Heyeti Umumiyenin böyle bir dâvada milletvekilinin dokunulmazlığının kaldı-

rılmasına karar vermesine hiçbir hukukî mâni olmadığı gibi, tadilden sonra encümenin dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki talebinin Heyeti Umumiyece nazarı itibara alınmaması her zaman için hukukî mülküdüdür. Bu itibarla yeni 180. maddenin Anayasaya aykırılığı bahis mevzuu olamaz. Sadece Meclis şimdiye kadar tatbik etmekte olduğu birtakım ihzarî miyarlardan vazgeçmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan, yapılan değişikliğin demokratik rejim anlayışı bakımından arzu edilmiyen birtakım gelişmelere yol açabileceğini düşünmek pek de yersiz olmasa gerek. Filhakika 180. maddenin yeni şekli Anayasanın 17. maddesinin asıl mahiyetini bütün çıplaklığıyla ortaya koymuş bulunuyor. Bir milletvekilinin sokakta bir polisi tokatlamış olması yüzünden herhangi bir Meclis ekseriyeti kararıyla dokunulmazlığının kaldırılması imkânı olmamak gerekir. Bu ise bugün için ancak 17. maddenin tadilî ile mümkün olabilecektir.

Tadile uğrayan Dahili Nizamnamenin 188. maddesine gelince.

Bu maddede bilhassa üzerinde durulan nokta sonradan ilâve edilmiş olan «Bu inzibatî cezaların tatbiki, mesuliyeti mucip fiillerden dolayı takibat icrasına mâni değildir» cümlesidir.

Evvelâ, açıkça ifade edebiliriz ki, bu son cümle hiçbir surette milletvekilinin ademi mesuliyetini sınırlandırmamaktadır. Mesuliyeti mucip fiillerden kasıt söze taallük etmiyen fiillerdir. Çünkü reye, beyana, söze taallük eden fiiller, meselâ halkı kıyam ve isyana teşvik etmek, hükümet âzasından birini tahkir etmek, 17. madde mucibince mesuliyeti mucip fiiller değildir. Nitekim bu maddede de açıkça disiplin cezasıyla cezalandırılmışlardır. Sözler ve beyanlar ne kadar hakaretimiz olursa olsun Meclis binaları ve müstemilâti dahilinde irtikab edilen memnu fiiller camiasına da lahil değildir. Maddenin son cümlesinde bahsi geçen mesuliyeti mucip fiiller ancak meselâ Hükümet âzasından birini tahkir ettikten sonra veya ederken tokatlamak, Meclisin kapısını penceresini kırmak, perdelerini yırtmak, Meclis hademelerini dövmek gibi fiiller olabilir. Bunlar ve bu gibiler de muhakkak ki mesuliyeti mucip fiillerdir.

"Bu inzibatî cezaların tatbiki, mesuliyeti mucip fiillerden dolayı takibat icrasına mâni değildir" diyor madde. Meclis içinde memnu bir fiil irtikab eden, meselâ Meclisin kütüphanesini ateşe veren bir milletvekili hakkında savcılık bu maddeye istinaden doğrudan doğruya takibata geçebilir mi? Meclisin haricinde Reiscumhuri veya Büyük Millet Meclisinin manevî şahsiyetini tahkir eden bir milletvekili, Heyeti Umumiye tarafından dokunulmazlığı kaldırılmadan isticab edilebilir mi? Meclis haricinde siyasi hasmını sokak ortasında döven bir milletvekili dokunulmazlığı kaldırılmadan muhakeme edilebilir mi? 188. maddenin Anayasanın 17. maddesini ihlâl ettiği fikrinde olanlar herhalde bu suallere müsbet cevap veremeyeceklerdir.

Fikrimizce 188. maddenin son cümlesi o kadar böyle bir tefsire müsaait olmaktan uzaktır. Bu cümle doğrudan doğruya Mec-

lis Encümenlerine hitap ediyor. Dahili Nizamname bir kanun mahiyeti taşımadığına göre başka türfüsü düşünülemez. Bu cümlelerin hedefi şu: Meclisin kütüphanesini yakan milletvekiline 188. maddenin 4. fıkrası mucibince Meclisten muvakkaten çıkarılma cezası verilecektir. Şimdi bu milletvekili ben cezamı çektim, artık işlediğim fiilden dolayı başka mesuliyetim yoktur, diyebilir mi? Hükümet âzasından birini hem tahkir edip hem tokatlayan bir milletvekili ben cezamı yedim başka mesuliyetim yoktur diyebilir mi Bu iki milletvekilinin irtikab ettikleri fiillerden dolayı İhzarî Encümen 180. madde mucibince dokunulmazlıklarının kaldırılmasını talep edemez mi? Nihayet bu iki milletvekilinin irtikab ettikleri fiillerden dolayı son tadillerden önce mer'î olan Nizamname mucibince milletvekili dokunulmazlıkları kaldırılamaz mıydı? Kaldırıldığı takdirde 17. madde ihlâl mi edilmiş olurdu? Görülüyor ki 188. maddenin son cümlesi maddede sayılan hallerin herhangi birinde Meclisten muvakkaten çıkarılma cezasının tatbikinin, 17. maddenin ademi mesuliyet prensibinin dışında kalan mesuliyeti mucip fiillerden dolayı ayrıca takibat icrasına yani ayrıca takibat icrası için milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına bir mâni olmadığına işaret etmekten başka birşey yapmıyor. Bu itibarla 188. madde milletvekilinin ademi mesuliyeti prensibini ihlâl etmediği gibi, milletvekilinin dokunulmazlığına da hiçbir surette dokunmamaktadır. Kaldı ki dokunsa bile, nizamname bir kanun olmamak hasebiyle mahkemeleri bağlamayacağından, hükümsüz kalacaktır.

Umumiyetle diyebiliriz ki Dahili Nizamnamenin milletvekilinin ademi mesuliyeti ve milletvekilinin dokunulmazlığına taallük eden maddelerindeki değişiklikler hangi maksat ve düşünce ile getirilmiş olurlarsa olsunlar; milletvekilinin ademi mesuliyeti ve milletvekilinin dokunulmazlığı müesseseleri bugün de tadilden önceki hukukî veçhelerini aynen muhafaza etmektedirler. Bu müesseseler bünyesinde başgösterebilecek değişiklikler ve yeni gelişmeler bakımından üzerinde merak, dikkat ve hassasiyetle durulacak hâdise; Dahili Nizamname tadilatından ziyade yakında Osman Bölükbaşı hakkında mahkemelerin verecekleri karardır.

T. Hasan — Ankara

FORUM'UN ABONE

ŞARTLARI

Altı aylık (12. Sayı) 8 TL.
Senelik (24 Sayı) 16 TL.

Yabancı memleketler için altı aylık (12 Sayı) 16 TL.

Senelik (24 Sayı) 32 TL.

ADRES : P. K. 131 - ANKARA

Üniversiteler Kanunu Tadili Dolayısıyla

FORUM Yazı Kuruluna,

Maarif Vekili Bütçe Komisyonunda Üniversiteler Kanununun (Ün. K.) değiştirileceğini açıkça bildirmiş bulunuyor. Bu vesileyle üniversite meselesi ve kanun hakkındaki görüşlerimi kısaca ifade etmek isterim.

1 — Devamlı müşahedeler bende şu kanaatin yerleşmesine sebep olmuştur: Ana muhalif parti için üniversite muhtariyetinden, iktidar partisi için üniversitelere siyasî sebeplerle müdahale imkânlarını genişletmekten başka bir üniversite meselesi bahis mevzuu değildir. Maalesef partiler ve siyasetçiler üniversite ile "münhasıran siyasî menfaatleri nisbetinde" alakadar olmaktadır.

Üniversitenin bilhassa - ilmi muhtariyeti, şüphesiz, birinci derecede ehemmiyetli ve çok hassas bir konudur. Fakat üniversite meselesi sadece bundan ibaret değildir ve üniversite muhtariyeti konusundaki uzlaşmaz aykırı görüşlere sahip olmalarına rağmen, - belki de siyasî menfaatlerine şu veya bu sebeple el vermediği için - diğer üniversite meseleleri üzerinde, partiler arasında, adeta zımnî bir sükût anlaşması mevcuttur.

2 — Oniki seneden beri tatbik edilen Ün. K. nun hiç şüphe yok değiştirilecek pek çok tarafı vardır ve bundan, partiler ve siyaset adamlarından daha çok bizzat üniversite öğretim üyeleri şikâyetçilerdir. Nitekim bu konuda öğretim üyeleri tarafından da bir hayli neşriyat yapılmış ve bu arada Forum'da da - bazıları imzasız - dikkate şayan birkaç yazı neşredilmiştir.

Teşri, icra ve murakabe fonksiyonlarının netice itibarıyla aynı heyet ve şahıslarda toplanması halinde müesseseler er-geç soysuzlaşmaya mahkumdur. Bundan dolayıdır ki sağlam bir demokrasi idaresinin esas prensibi olarak siyasî hayatta kuvvetlerin ayrılığı kabul edilmiş ve milletvekillerinin ferdi hakları ayrıca tesbit edilmiştir. Ün. K. ise kuvvetlerin ve fonksiyonların birliği esasına veya tamamen aksi istikamette kuvvet ve fonksiyonlar anarşisine müncer olacak bir kuruluş tarzı kabul etmekle daha başlangıçta; üniversiteler için en büyük problemin ortaya çıkmasına bizzat sebep olmuştur. Kaldı ki kurul müntesiplerinin ferdi hakları da Kanunda belirtilmemiştir.

Ayrıca muhtar da olsa hiçbir makama veya heyete hesap ve rapor vermekle mükellef olmayan bir ämme müessesesi düşünülebilir mi? Rektörlerin açış nutukları nihayet merasim için hazırlanır ve şüphesiz bir rapor yerine geçemez. Kanunun (veya kanunu hazırlayanların) diğer bir zaafı da üniversite öğretim üyesini ideal ve mücerret bir varlık olarak kabul etmesi ve onun da bir insan olarak zayıf taraflarının bulunabileceğini düşünmemiş ve gerçekleri gözönüne almamış olmasıdır. Bu gerçekler Prof. Malche'nin 25 sene evvelki raporunda hâlâ canlılığını ve tazeliğini muhafaza etmektedir. Şunu da ilâve edelim ki bu konuda basın ve efkârı umumiyede de aynı görüş hatasına şahit olmaktadır.

Bunlara mukabil Ün. K. nun en büyük meziyeti, öğretim üyeliğinin müstakil bir

meslek olarak taazzuvunu arzu etmiş ve bunu kısmen de olsa gerçekleştirmiş olmasıdır. Öğretim üyeliğine intisabı muayyen sahalardan teşekkül eden hususî bir imtihana tâbi tutan kanun hakikî bir akademik kariyer'in teessüsü için zarurî olan iki şarttan birincisini tahakkuk ettirebilmiştir. Fakat bunun yanında Kanunun, tatmin edici ve makûl bir gelir sağyamamasının kefareti olarak, öğretim üyelerinin dışarda çalışmalarına imkân vermesi ve hayat pahalılığının, üniversite tazminatını bir "tazminat" olmaktan çoktan çıkartmış bulunması, bugün birçok sahalarda öğretim üyeliğini müstakil, müntesibini seviyesiyle mütenasip olarak geçindirebilecek bir meslek olmaktan çıkartmış ve fiilen tâlî bir hizmet, bir ek görev halini almaya sebep olmuştur. Dışarda çalışmanın suiistimal edilmesini önleyecek kanun hükümleri ise senelerden beri muhalif - muvafık, herkesin gözü önünde - belki de bu iktisadî tazyik dolayısıyla - tatbik edilememiştir.

Bir tarafta öğrencilerin büyük bir kısmı kitapsızlıktan şikâyet ederken, sayısız yabancı ilim kitapları tercüme edilmek için beklerken, her sahada garp standartlarına uygun bir seviyeye varmak için öğretim ve araştırma sahasında bütün kuvvetimizle enerjimizi ve vaktimizi muayyen sahalara teksif etmek zarurîti mevcut iken, esasen pek mahdud olan ve çok güç yetişen kalifiye ilim adamları, geçim endişesi dolayısıyla, piyasada heder olmasına sebep olmak Türk ilim hayatı için çok elîm bir hâdisedir. Kanaatimizce Üniversite dâvasının siyasî mahiyette olmıyan en büyük meselesi, makûl malî fedakârlıklardan aslâ çekinmiyerek ve bâzı imkân ve muafiyetler tanıyarak, üniversite öğretim üyeliğini ek görev halinden kurtarmaktır.

3 — Üniversitenin siyasî murakabesi zaviyesinden öğretim üyesini vekâlet emrine alma ve sonunda işinden uzaklaştırma gibi çok geniş bir selâhiyete sahip olan Maarif Vekilinin Ün. K. ndan şikâyet etmesi ve selâhiyetlerini az bulması dikkate şayandır. Şunu söyleyelim ki 1946 dan sonra iktidarda bulunan partilerin Maarif Vekilleri Üniversitelerin başı olarak, üniversite ve fakültelerden gereken hususları sormak hakkını ve üniversite veya fakülte kurulları kararlarının yeniden neticelenmesini talep selâhiyetini, yanılmıyorsak, hemen hiç kullanmamışlardır. Esasen böyle bir murakabeyi yapacak teşkilât da Vekâlette mevcut değildir.

Siyasî murakabedeki aşırı hassasiyete mukabil, asil ve normal olan idarî murakabedeki bu kayıtsızlık hakikaten üzerinde durulacak bir husustur. Hükûmet murakabesiyle ilgili kanunî haklarını kullanmamış ve bunların kifayet derecesini tecrübe etmemiş olanların yeni selâhiyetler talep etmeleri ne dereceye kadar makûl ve isabetli sayılabilir?

4 — Ün. K. kifayetsizdir, eksiktir; oniki senelik tatbikattan sonra esaslî bir revizyona muhtaçtır. Fakat bu revizyon siyasî maksatlarla yapılacak olursa, böyle bir davranışla, Türk maarifinin ve istikbalinin bu en mühim müessesesinin gelişmesine hizmet edilmiş olunamaz. Bilâkis bu suretle günlük siyasî endişeler veya ihtiraslarla ilim ve hattâ siyaset hayatında telâfisi çok güç mânevî sarsıntılarını ve yeni yeni ihtilâfların ortaya çıkmasına sebep olabilecek

bir zemin hazırlanmış olur. Böyle bir zemini hazırlamak ise bir siyasî heyete ne şeref, ne de fayda sağlar.

İktidar veya muhalefet üniversite meselelerinde «sadece siyasî menfaat» ölçüsünü terketmeli, müessesenin derterini ve dâvalarını günlük siyasî menfaatler üstünde tutarak, garip bir sükût havasından ve yine o kadar garip olan yersiz hücumlardan vazgeçmelidir.

Üniversite meseleleri, sükût, hücum veya tecavüz suretiyle günlük siyasî istismar konusu olmaktan çıkartılarak partilerüstü ve millî bir dâva olarak ele alınmak istenirse, üniversite dâvasına samimî olarak hizmet etmek istiyecek ve Ün. K. nun üniversitelerin gelişmesi yolunda değiştirilmesini ve tamamlanmasını arzu edecek siyaset adamlarımızdan ve sayın Maarif Vekilimizden, ileri memleketlerde her zaman faydalanılan tabii, makûl ve ciddi yolu seçmelerini temenni ederim. Bu yol şudur:

Üniversite meselelerini incelemek ve Ün. K. nda yapılacak değişiklik ve ilâveler hakkında sarîh tekliflerde bulunmak üzere, geniş selâhiyetli, çalışma süresi önceden tesbit edilmiş, gereken malî ve şahsî vasıtalar emrine tahsis edilmiş müstakil bir komisyon ihdas etmek, komisyon raporunu aynen neşretmek ve yeni tasarıyı böyle bir ihzarî çalışmadan sonra T. B. M. M. ne tevdi etmek. Bu arada Vekâlet veya komisyon tarafından öğretim üyeleri arasında sualleri çok iyi tertip edilmiş bir anket yapılmasının ve bunun da neşredilmesinin üniversitelerin bilinmeyen veya küçümsenen pek çok ciddi meseleleri olduğunu da gösterecektir.

Say-ü akal kanunu ıktisadî hayatta bize zannedildiğinden çok daha pahalıya mal olmaktadır. Siyaset adamlarımızdan ve sayın Vekilden kolay ve kısa olan yolu değil, güç ve uzun olan yolu seçmelerini beklemekteyiz.

Seçilecek yol, aynı zamanda, yapılacak işe hâkim olan zihniyeti de gösterecektir. Saygılarımla.

Yaşar KARAYALÇIN - Ankara

Karayalçın'ın Mektubu Hakkında Forum'un Notu

Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı hâdisesinin yeniden ön plâna getirdiği üniversite meselesine dair Doç. Dr. Yaşar Karayalçın'ın gönderdiği mektubu memnuniyetle sütunlarımıza aldık. Fakat, mektubunun umumî havası ve bâzı kısimları FORUM'un görüşlerine uygun olmadığı için, bu noktalar üzerinde kısaca durmayı lüzumlu görüyoruz:

Yaşar Karayalçın, üniversite meselesinde, muhalefeti de iktidarın yanında —âdeta aynı derecede— kusurlu, suçlu gösteriyor, üniversite muhtariyeti ve ilim hürriyeti dâvasını bir ana dâva larak ısrarla savunan bir muhalefet partisine «sadece siyasî menfaati için üniversite ile ilgilenmek» isna-dını reva görüyor. Bu, iktidara yönelt-

tiği iğnelerin batıcı tesirini belki hafifletecek bir iddiadır, fakat bizce haksız bir iddiadır.

Bir defa, Ana Muhalefet Partisi, bütçe görüşmelerinde, yalnız ilim adamının söz ve yazı hürriyetini savunmamıştır, Üniversitenin araştırmaları, Üniversite yayınları, öğrencilerin kitap, yurt, burs ihtiyaçları, tahsilin malî külfeti, karakter eğitimi, demokrasi terbiyesi, Üniversitenin lâboratuvar ve araştırma malzemesi ile daha iyi şekilde teçhizi, Üniversite hocalığının maddî ve mânevî avantajlarını kaybetmiş olması yüzünden başgösteren eleman darlığı, asistan buhranı sebebiyle «ehramın tersine dönmesi», Üniversitelerin genel olarak verimi gibi konulara ve daha birçok meselelere temas edilmiştir. Fakat halk efkârının ve halk efkârını besleyen Türk basınının, bu arada FORUM'un dikkati, haklı olarak Üniversite meselesinin en aktüel, en âcil ve en hayati cephesi üzerinde, yani ilim hürriyeti konusunda toplanmışsa, bunu da Doçent Karayalçın hoş görmelidir.

Ticaret Hukuku Doçenti Karayalçın arkadaşımızın üzerinde durduğu ve «siyasî olmıyan en büyük mesele» diye vasıflandırdığı ek görev meselesine, yüksek maaş vererek hocayı üniversiteye bağlamak dâvasına gelince, bunun da önemi inkâr edilemez. Bugünkü Ana Muhalefet Partisi, 1946 da, 4936 sayılı Kanunla Üniversite Muhtariyetini ihdas ederken, Karayalçın'ın ele aldığı «en büyük mesele» yi de, doçentlere ayda 200, profesörlere 300, ordinarî profesörlere 400 lira tazminat vererek çözmeye çalışmıştı. Üniversite muhtariyeti çiğnendiği için, artık ilim adamlarımızın ancak azledilmeği göze alarak umumî efkâr önünde serbestçe teşrih edebilecekleri enflasyon politikası, D.P. nin tenakuz ve hatâ dolu iktisadî tutumu, Karayalçın'ın ifadesiyle, bu tazminatı «tazminat olmaktan çoktan çıkartmış» ise, bunun kabahati kimindir?

Karayalçın şundan emin olmalıdır: D.P. ile Ana Muhalefet Partisi, Üniversite meselesi olarak yalnız muhtariyet dâvasını ele almak hususunda zımnî bir sükût anlaşması akdetmiş değildir. Böyle bir anlaşmanın mevcut olmadığı, hattâ olamayacağı ap-açıktır.

Tam aksine, iktidar partisi, Üniversite muhtariyetine temas edilmemek şartıyla, Üniversitenin bütün başka meselelerinin —hele paraya, tahsisata taallük eden meselelerin— ön plâna geçirilmesine çoktan râzıdır. Karayalçın, vaktiyle kendisinin de katıldığı bir münakaşalı toplantı vesilesiyle ve başka

zamanlarda, iktidar organında çıkan birçok yazıları unutmış olabilir mi? Bu yazılarda Üniversite mensuplarının refahı ve daha rahat çalışmaları için D. P. iktidarının yaptığı maddî fedakârlıklardan bahsedilmiyor mu idi? Üniversite muhtariyetini savunan öğretim üyelerinin klik'lerle en küçük ilgisi olmadığı ve genel olarak klikleşmeye sebebiyet veren unsurlar, iktidar partisi çevrelerinin hususî muhabbetini celbetmek için şirin görünme yarışına çıkan unsurlar oldukları halde, muhtariyeti savunculara karşı, iktidar organları daima klikleşme v.s. gibi Üniversitenin iç dertlerini ön plâna geçirmeğe uğraşan neşriyat yapmadılar mı? Hattâ, son bütçe encümeni müzakerelerinde, bir D. P. mebusu, «canım, Üniversitenin büyük meselesi muhtariyet değildir, bunun dışında kalan meselelerdir» tezini savunmadı mı?

Muhalefet partileri, Üniversitenin başka meselelerini aslâ küçümsemekle beraber, muhtariyet dâvasını temel dâva saymakta yerden göğe kadar haklıdır. Türk basınını da, dikkatini bu konuya topladığı için muacheze etmek insafa sığmaz. Hukuk Doçenti Karayalçın kabul etmelidir ki, ilim adamının söz ve yazı hürriyeti bir rejim dâvasıdır. Mes'uliyetini müdrük siyaset adamlarının ve siyasî partilerin en büyük hassasiyetle savunacakları temel prensiplerden biridir. Hattâ yalnız siyaset adamlarının değil, belki onlardan önce, bizzat Üniversite mensuplarının her fedakârlığı göze alarak savunacakları bir prensiptir.

Muhalefi parti mensubu olmanın ve demokratik rejimin ana müesseselerini savunmanın bir hayli güç ve külfetli bir faaliyet teşkil ettiği Türkiyede, çeşitli idarî baskılara göğüs gererek, Üniversite hocalarının söz ve yazı hürriyetini köy köy, meydan meydan savunmalı nasırlı ocak başkanlarını, fedakâr halk hatiplerini, cesur hürriyet âşıklarını düşününce, bir Üniversite mensubunun, Ana Muhalefet Partisine yönelttiği tenkidleri hakikaten yadırgıyoruz. Hüseyin Nail Kubalı gibi, bütün kabahati, her devirde hak bildiğini çekinmeden söylemiş olmaktan ibaret bulunan bir hukuk profesörü siyasî kuvvetin takibine mâruz kâhken, onu ve onun şahsında hür fikri, hür ilmi savunan siyaset adamlarına târizde bulunacak yerde, sayın hukuk doçenti aynı dâvaya dört elle sarılmalıydı. Belki sayın Karayalçın, Kubalı'yı ve ondan öncekileri, ondan sonrakileri bütün gücüyle savunsa idi, o zaman Ana Muhalefet Partisinin köydeki ocak başkanı veya Anka-

ra'daki liderleri, Üniversite muhtariyeti ile bu kadar yakından uğraşmak lüzumunu duymazlardı. Fakat bugünkü şartlar içinde, bir Üniversite mensubunun, Üniversite muhtariyetini tahrip eden siyasî kuvvet ile onu savunan siyasî kuvveti hemen hemen bir safta göstermesi, birini tenkid ederken ötekini de aynı şekilde itham etmesi, belki ihtiyata uygun bir harekettir ama ihtiyaca uygun olduğu şüphelidir.

Ömer Sakip'e Cevap

FORUM Yazı Kuruluna,

92 sayılı Forum'daki diyalogunuzda çok çeşitli mevzulara temas etmişsiniz.

Köylerimizin durumunu da Varlık yayınlarının küçük kitaplarından öğrendiğiniz anlaşılıyor. Hâdiselere, Mahmut Makal'ın gözünden bakmışsınız. Mahmut Makal bir kitabında, paltonun şehrillere has bir giyim eşyası olduğunu, köylünün paltosu ancak köyün ağasından âriyet olarak giydiğini yazmakla hakikati çok fecî şekilde bir defa daha tahrif etmiştir. Halbuki köylü paltosunu yaz - kış sırtından çıkarmaz.

Devlet, müslüman bir milletin çocuklarına sadece imam - hatip okulları açmakla yetinmemelidir. Hattâ liselere de din dersleri koymalıdır. Ama şimdi okutulanlar gibi ahlâk dersleri yanında dinin, esasları öğretilmelidir.

Acaba din dersleri talebenin fikri tekâmülünü köstekler mi, kösteklemez mi ifadelerinizden, dinin, müspet ilimlerin ışığına set çeken bir tesir yapabileceği anlaşılıyor. İslâm dini ile müspet ilimler yanyana okutulabilir mi, okutulamaz mı? Bu meseleyi din bilginlerine bırakalım.

Ben, C.H.P. nin lâik okullarından mezun oldum. Arkadaşlarım arasında Cennet ve Cehennemin matematik olarak isbatını isteyenler vardı. İnancını sıfır olan bu arkadaşlarımın yegâne mesnetleri lâiklik prensibiydi.

Türk basınında lâik geçinen mecmualar ve onların yazarları, bu memlekette irtica olduğunu iddia ederler ama isbat edemezler. Hattâ mevzu bulamıyan veya başka şeyler yazabilecek kültürü olmıyan başyazarlar «eyvah irtica» diye feryad ederler. Çünkü en kolay mevzudur.

Lâiklik maskesi altında bu milletin mukaddesatına epeyce dil uzatılmıştır.

Kapağın sarıklı hoca basan mecmua da Atatürk'ün Hz. Muhammed'e çöl bedevisi dediği yazıldı. O zaman lâik geçinen mecmualardan bir tanesi çıkıp da «biz lâik insanlarız, kimsenin din hürriyetine karışmayız. Bütün dünyanın takdiri ettiği Muhammed'i küçük düşürücü yazılar yazmak lâisizmi dinsizlik adına zorlamak olur. Atatürk aleyhinde en fena propaganda budur.» demedi. Bu kişilerin samimi olduklarına nasıl inanılır? Mahut mecmua o yazıyı yazmakla Atatürk'e en büyük fenalığı yapmış oldu.

İnkılâplarımızın radikal olduğunu yazıyorsunuz. Halbuki, senelerce inkılâplarımızın bu milletin sinesinden çıktığını okumuştuk.

Abdullah ÖZTEKİN - BURDUR

Kültür Ve Sanat

“Yeni Şiirler 1958,, Dolayısıyla

A. TURGUT

Ülkemizde şiire, hele şiir “anthologie”lerine düşkünlüğün derecesi malûm. Duyduğumuz veya tanıdığı olduğumuz olaylardan, hiçbir kitap türünün bunlar kadar kolay satılmadığını biliyoruz. Bu yüzden sık sık, birçok adlar altında, yerli yersiz, derlemeler yapıldığını görüyoruz. Bu kitaplarda çoğu zaman, tanınmış ozanlarımızın bilinen şiirlerini buluyoruz. Varlık Yayinevi'nin, yayımını bir adet haline getirdiği bu kitaplar ise, tanınmış ozanlar yanında, adı hiç duyulmamış ozanları da alıyor içine. Bu yayınların ticarî kaygılarını, yayınlanmasını gerektiren etkenleri uzun uzun tartışanlar oldu. Aslında bu yayınların şiirimize ne bir yararı ne de zararı olur. Yalnız ilk zamanlarda iddia edildiği gibi, şiirimizin bir yıllık “panorama”sını vermekten çok uzak. Hiçbir hali, hiçbir yönü ile bu görevi yüklenemez güçte değil.

Biz dergilerde olsun, bu çeşit derlemelerde olsun, ilkin tanınmamış, adı duyulmamış ozanların şiirlerine bakarız, onları okuruz. Ustaların etkisine kapılıp silik şeyler yazanların yanında, bu etkilere, bir gençce karşı koyan, kişilikleri, acemi atılmalarından belli ozanlar da vardır. Ya belli belirsiz bir “hava”ya, şiirin bütününe etkileyen bir seçkin mısra, bir taze kişiliği sezdiriverir. Gerçi bunlarda da ustaların, geleneğin kaçınılmaz etkilerini, izlerini bulursunuz ya, bir ozan için bunlardan kaçmak pek mümkün değildir zaten. Hattâ denenmiş yollardan, kısa bir süre için bile olsa, geçmemek, yetişmekte olan bir ozan için bir bakıma tehlikeli bile olabilir. Ozan bu yollardan geçtikçe kendi imkânlarını öğrenir. Değiştirmesi, katması veya çıkartması gereken değerleri bulur. Ama bu ozanlarda, etkilere, geleneğe bir direniş, bir inanmama sezilir. Bu yüzden acemi bir görünüşleri olur.

Sonra ünlü ozanlarımızın şiirlerini okuruz. Çoğu zaman, bildiğimiz, alışıp kanık-sadığımız havalarını bulmak bunaltır bizi. Çoğu zaman hepsi, gerek şiirlerinde, gerek kişi yaradılışlarında bulduklarında devam ederler. Ne şiirlerinde, ne şiirlerine yansıyan yaşamalarında bir canlılık, bir yeni atılış, bir yeni güç vardır. İnsanlıklarının rahat bir yerinden, rahat rahat bir şeyler söylerler. Çizgileri hiç kırılmamıştır. Bu, aşağı yukarı yaratılışa bile aykırı görünen uzun süreli denge, şiirlerini sonunda inanılmaz oyunlar haline getirir.

Bir gerçeği ister istemez kabul etmek gerekecek sanıyoruz. Bizim, açıklamasını yapmağa çalışacağımız bir şiir olayımız, gerçeğimiz var. Sanırız tâ başından beri,

değişik adlar, akımlar, biçimler halinde şiirimizi yöneten, bu gelenek.

“Yeni Şiirler 1958” adlı kitaba bakın. Kitaptaki şiirlerin hemen hiçbiri, ilkin, bir gereğe bağlı değildir. En azından bir “esthétique” gereğe bile. Bu şiirlerin hiçbiri, belirli bir kişiliğin, hiçbir durumuna, hiç bir iç çekişmesine veya rahatlığına karşılık tutulamaz. Bu şiirlerin hemen hiçbirinin, yaşadığımız dünyada, bir bakıma, karşılıkları yoktur. Salt şiire göre uydurulmuş, belki “idealisé” edilmiş bir dünyayı, gene bu «kurgu»ya uygun, bir düzenle, dille söylerler. Duygular, olaylar, kavramlar öyle seçkin, öyle arınmışlardır sözde. Bu gerekten yoksun olan şiirler, sonunda ister istemez, bir “şiir içi gerekliliğinden” bir “yapı”, “kuruluş”, “düzen” gerekliliğinden de yoksun kalmak zorunluluğundadır. Örneğin (Yeni bir aşktan önce sayfa 12 - ... Beni eski bir tanıdık diye hatırla - Tut ki ölümsüz anılar yaşadık - Bana sevgiyi öğrettin yalnızlığı - -Bir de uykusuz gecelerde çalıştım - O acılı umutsuz ışığı - ... Şimdi uzaksın bir karanlık öte - Ay ışığı yok, uryansın çırılçıplak - Şu sokak başı konuştuğumuz - Keçiören yolu tozlu ıslak - Sanki aradan yıllar geçmiş - Beraberiz, mutluyuz güven içre - Öyle zor ki yokluğuna inanmak.) Mısralardan çoğunun şiire gerekli olup olmadığı bir yana, ozan, bir anılar plânı içinde konuşurken, birden, şimdiki zamana “hale” iteleyeni etken nedir? Ozan bu havayı tutturmuşken neye şiirini sekiz kıtaya kadar çıkarmamış yahut neden daha önce bitirmemiştir?

Böylece, özel bir “dünya görüşüne” ve hattâ bir “yaşama deneyine» (hayat tecrübesine) bağlanamayan şiir, dayanıksız, biraz “gayrı ciddi”, inandırma gücünden yoksun, adeta bir çocukça oyun, bir heves ürünü olmaktan öteye geçememektedir.

Bu genel özellik dışında, bugün geçerli olan, yani kalabalığa yayılmış olan şiirimiz, ürkülecek bir duygu, duygulanma, hat tâ kelime ve “rythme” benzerliği içindedir. Ozanın birtakım kişisel davranışlardan çekindiği, birtakım kelimelerden ürktüğü, adeta “anonyme” değerler ve duygular için de dolanmaktan, bir çeşit güven, bir çeşit rahatlık duyduğu hemen göze çarpmaktadır. Bazı kendiliğinden deyiş özellikleri, düzen ayrımları dışında, bütün ozanlarımızın olaylar karşısında tutumları, duygulanmaları birbirinin benzeridir. Birçok kişisel olması gereken duygular, hemen hemen şiire göre yeni ve ortak birer tanım, kimlik, kalıp kazanmışlardır. Aşk, kişiliksiz, orta malı bir duygudur, mutluluk her ozana göre bir çeşittir.

Bu duruma birtakım nedenler aramak ve bulmak ayrı bir konu elbet. Yalnız, bu oluşt, ozanlarımızın kolaya kaçmaları yanında, toplumumuzun, onları, böylesi şiirlere itelemesinin payı olduğu hemen söylenebilir. Çünkü değil toplumumuz, ozanlarımız, yazarlarımız bile, çoğu rahatlarını severler, düşünmekten, zordan kaçarlar.

“Yeni Şiirler 1958” yukarıda söylediklerimize ve daha kötü anlayışlara örnek olabilecek şiirlerle dolu. Hele bir A.Ö.K.B. adlı bir şiir var, böylesi bugüne değin az yazılmıştır. Usta ozanlarımızdan bir, B. Cahit Külebi var, alıştığımız biçim ve havasında. Sonra adları duyulmuş öbür ozanlar. Bu arada B.C.A. Kansu'nun yeni bir şiirini bulmakla sevindik. B. Kansu'nun o, “épique” söyleyişine uygun bir öz araması, bulması gerekiyor. Onun önceleri, memleket şiirlerine bağladığı ve çok güzel örneklerini verdiği bu söyleyiş, konu zorlamasıyla gitgide bir demecî hafifliği almağa başlamıştı. Öyle sanıyoruz ki; B. Kansu'nun asıl kişiliği, (Karlı Dağdaki Gümü) bu yoldaki şiirlerde gelişip, sağlamlaşacak. İlk zamanlar, çok başarılı, primitif, çocuksu şiirlerini beğenerek okuduğumuz B. İlhan Demiraslan'ı, şiirimizde epeydir başlamış bulunan bir yeni beğeniye katılmış görmekte sevindik. Ama Varlık Dergisinde okuduğumuz, daha çok Orhan Veli anlayışına dayanan, “esprit”li şiirlerini bu şiirlerine katmıyoruz.

Üzerinde özellikle durulacak başka bir olay, başka bir şiir yok kitapta. Hiçbir yargı vermeden sevdiğimiz, sonrakileri beklediğimiz bazı şiirler var yalnız. A. Püsküllüoğlu, Deniz Şiiri S-16, Türkân İdeniz, Kaçak S-27, Nihat Baha Bektaşbey, Strateji S-40 ve Şemsettin Ünlü, Dopdolu S-47 şiirleri bunlardan.

Şiirimizde Değiştiri

Hüseyin CÖNTÜRK

1. Ne Olduğu :

Bir kelime dizisindeki (bir sözdeki) bazı seslerin, hecelerin veya kelimelerin yer değiştirmesi olayına “değiştiri,” bu olaya meydan vermeğe “değiştiri yapmak,” bu olayın yer aldığı söze “değiştirili söz” diyoruz.

Değiştiri terimi yeni olmakla beraber onun karşı durduğu kavram eskidir. Bu kavram ingilizcede, biraz dar haliyle de olsa, “Spoonerism” kelimesi ile karşlanmaktadır (1). Çıkışı 1870 sıralarıdır.

Spooner, çok yaparmış bu yazıda sözüntü edeceğimiz değiştirilene benzer değiştiretileri. Bu olaya onun için kendi adından çıkma bir ad vermişler.

Çocukluğumda olmuştu, bu vesile ile hatırlıyorum: Bir arkadaşım, “ayşefadın kasulyası” demişti, “aykeşadın fasulyası” yerine. Buradaki değiştiri iki sesin, k ile f nin, yer değiştirmesi ile meydana gelmişti. Profesör Spooner'in yaptığı değiştirilene çoğu bu kümeye girer.

Spooner bunları bilerek yapmıyordu.

Sinir sistemindeki bir zayıflık (veya özelli) yüzünden, ses ve heceler arasındaki tabii bağıntıları izliyemiyor, sözlerini sağlamış, değişmiş bağıntılarla ortaya koyuyordu. Aynı şey dalgınlık, dalmışlık gibi sebeplerle de olabilir. Şiirde olduğu gibi çokluk bilerek de yapılabilir. Bu takdirde değişen, daha çok, sesler veya heceler değil, kelimelerdir.

"Ayşekadın fasulyası" diyecek yerde "ayşefadın kasulyası" demenin faydası nedir, bize getirdiği şey nedir?

Böyle bir değiştirme yapmak, yerine göre, insanı güldürebilir, yahut insanda ses-sel bir etki yaratabilir. Fakat "ayşefadın kasulyası" sözünün bir anlamı olmadığından bu türlü değiştirilene "önemsel" gözü ile bakılamaz.

Öte yandan, öyle değiştiriler yapılabilir ki pekâlâ önemsel olabilirler.

Değiştirilerin önemselligi, yer değiştirilen kelimelerin kapsadığı anlamların, ve bu anlamların yan yana gelmekle kurdukları bağıntıların cinsine bağlıdır. İşte size kolayca bulunabilen ve önemsel olan birkaç değiştirme: "Bir jiletle kaç defa tıraş oluyorsun," "Kaç jiletle bir defa tıraş oluyorsun;" para kuvveti, kuvvet parası (Adivar); elma şarabı, şarap elması; şişe suyu, su şişesi; memleketin çocukları, çocukların memleketi; köpeğin evi, evin köpeği; aşkın ruhu, ruhun aşkı; kaptan Ali, Ali kaptan; kadın doktor, doktor kadın; kızlı otomobil, otomobilli kız; halıdaki resim, resimdeki halı; kızdaki şiir, şiirdeki kız.

2. Arkadaşları

Değiştiriler, sözün anlatım gücünü anlatmak maksadıyla yapılabilirler. Bu bakımdan mecaz sanatlarına benzetilebilirler. Bazan mecaz, teşhis ve intak başlıkları altında bile incelenebilirler. Bizim il-gimiz değiştirileri, bu bakımdan değil de deformasyon bakımından ele almaktır: Değiştiriler, her zaman değilse de çoğu zaman, dilde yapılan bir deformasyon ürünüdürler.

Değiştiriler, "Dilin Etkisini Arttırmak" adlı yazımızdaki biçne (from) tablosunda görülen 2 nci halin çerçevesi içinde incelenebilirler. Aynı halin içinde bulunan şıklar "bahkla deniz tutmak," "yumuşak aklı bir tülbentin," "asfalt jungle" tipleri ile deyimlenebilir. Ayrıca Baudelaire'in "duyuları birbirine karıştırma" ya dayanan tekniği ile "geçişli" tip imaj tekniği (2) değiştirme tekniği ile ilgi gösterir. Bütün bunları ayrı yazılarla belki ileride işleriz. Şimdilik, şiirimizden bazı örnekler alarak, değiştirisel deformasyonlar üzerinde biraz daha durmakla yetineceğiz.

3. Örnekler :

A. "Mavi İstanbulumun sularında" (Sivash Karınca, sayfa 26, F. H. Dağlarca). Yalnız deyim, normal deyim: "İstanbulumun mavi sularında." Çünkü suyun (denizin) mavi olması İstanbulun mavi olmasından daha tabii.

Buradaki değiştirme başarılı mıdır? Bizce başarılıdır. Çünkü değiştirili hal kullanılmakla şair "mavi" renk imajını genişletmiştir. İstanbulun denizden başka, mavi

olabilecek göklerini de gözönüne getirmek ancak bu değiştirme sayesinde mümkün olabilmektedir: "Mavi İstanbulumun mavi sularında" demek kelime kalabalıklığı olacağına, beğlik kokusu duyuracağına göre. Bununla beraber, İstanbulun göklerini ve başkaca şeylerini mavi değil de, sisin ağır basması dolayısıyla, donuk olarak canlandırmaya alışkın olanlar, şiir geri kalan kısmı ile bu maviliği onlara veremiyorsa, bu değiştirme hakkı olarak yersiz bulabilirler.

B. "Geçen tul dairelerimiz çoban yıldızından" (Sivash Karınca, sayfa 49, F. H. Dağlarca). Normal hal: "Geçer çoban yıldızı tul dairelerimizden."

Burada, daha doğrusu, iki halden hangisinin normal olduğu belli değildir. Kaptan Ali, Ali kaptan tipinde olduğu gibi. Bu sebeple de değiştirme sert değil yumuşak bir değiştirme. Değerine gelince: Normal hal değiştirili halden daha somut olduğundan şiire, genel olarak, daha çok yakışır. Fakat normal halin "beğlikleşmiş" bir deyim olduğu ileri sürülerek şairin kullandığı şekli üstün tutmak da mümkündür.

C. "Dallar yapraklarda kimıldanır" (Aşu, sayfa 95, F. H. Dağlarca). Bu ifadenin normal hali "yapraklar dallarda kimıldanır"dır. Öyle ya, yapraklar, dalların ucundadır, ve hergün gördüğümüz gibi dalların üzerinde kimıldanır. Ama şair, şiirinde, gündelik yaşamımıza uymayan başka bir mistik yaşam vermektedir. Orada dallar her işi yapıyor, her fiile bürünüyor. Öyle olunca, normal yaşamımızda bize aykırı gelen "dalların yapraklarda kimıldanması" fiili de dallara mübah oluyor. İlk bakışta pek aykırı gibi göze çarpabilecek olan bu değiştirme, bizece, Dağlarcanın en başarılı buluşlarından biridir.

D. Gecem büyür ve çoğalır gök yıldızlarda" (Aşu, F. H. Dağlarca, sayfa 55). Yalnız hal: "Gecem büyür ve çoğalır yıldızlar gökte."

Bu örnek, Dağlarcanın, birçok şiirlerinde olduğu gibi "mistisizm" koktuğu için mekanik bir değiştirme seviyesine düşmüyor, yani mistisizm Dağlarca'yı kurtarıyor. Kurtarıyor ama, değiştirme de, yukarıdaki örnektekinin tersine, "işlenmiş," "seçilmiş" bir hal göstermiyor.

E. "Peki yellere gölgeler uzanmış" (Aşu, sayfa 33, F. H. Dağlarca). Arkadaşları: "Peki gölgelere yellere uzanmış."

Yine Dağlarcanın mistik tutumu yüzünden ileri gelen bir değiştirme. Belki bu ikisinden hangisinin normal olduğu belli değil, belki ikisi de değiştirme değil. Fakat ne olursa olsun, şairin kullandığı şekle başarılı denemez: Çünkü şiire ikinci ifadeyi koyarsanız şiir bir şey kaybetmez: Şair bu değiştirisinde "seçiciliğini" gösterememiştir.

F. "Gerçeğimdeki düş."

Düşümdeki gerçek" (Yanyana, sayfa 48, M. C. Anday).

Burada, her iki değiştirme hali birlikte kullanılarak, klasik ve beğlik bir şiir anlayışına uygun "oyun" yapılmıştır. Değiştirilerin her ikisi de önemsel ise de "şairane" olma zorakılığı duyulduğundan başarılıdır.

G. "Bekle ki soğanlar salatalar yağsın Nisan Yağmuru yeşersin" (Perçemli Sokak, sayfa 25, Oktay Rifat).

Burada, normal hale göre, "yağsın" ve "yeşersin" kelimelerine çok mekanik bir şekilde yer değiştirilmiştir. Çok ucuz bir değiştirme tarzı olduğu için başarısızdır.

H. "Hiç ölmüyor mu kanlı nigâr"

bir ay girerken yüreğine geceleri rastıkları kaşlı hiç" ("Kanlı Nigâr," Ece Ayhan). Normali: ... kaşları rastıklı.

Bu da O. Rifattaki soydan bir değiştirme. Şu farkla ki O. Rifatta normal söyleniş hali fark edilince değiştirme hali onun yanında sırtıyorken, burada, daha başka da deformasyon çalışmalarına işe karıştığı için olacak, değiştiriminin sırtması kamufle edilmiş oluyor.

(Ece Ayhan bazı şiirlerinde myth'e kaçıyor. Değiştirme kullanırken myth'lerini işleyebilirse, mistisizmini işlediğinde başarıya kavuşan Dağlarca gibi, iyi sonuçlar alabilir.)

I. "Çapalı Karşı" (Ece Ayhanın 29 Aralık 1957 günlü Pazar Postası'nda çıkan şiirinin adı. Normali, anlaşılın, "Kapalı Çarşı" olacak. Bu kadar mekanik bir değiştirme hakkı kılacak bir hazırlığı şiirde bulmak gücüne malik olmadığımızdan burada başarı yoktur diyeceğiz.

J. "Yaşamalıyız mutlaka

Büyümesi için peşin çocukların

Bin bir keyifle akan suyun

Hattâ çiçekteki ağacın hatırına"

(Günaydın Yeryüzü, sayfa 7, İlhan Berk). Normali: ... Ağaçtaki çiçeğin hatırına.

Şair "ağaçtaki çiçek" dese, ilk başta, şiirin anlamı bozulmuş olacakmış gibi gelebilir. Bu, üstünkörü okuyanlar için belki de daha tabii ve güzel de görünebilir. Ne var ki "çocukların büyümesi" imajı ile hazırlık yapıldığından "çiçekteki ağaç" bize çiçek - tohum - ağaç dönemini ve böylece bir büyümeyle daha hatırlatabiliyor. Her iki imaj birbirini kuvvetlendirdiğinden, her ikisi de aynı istikamette olduğundan, ve sonunda bizi bir büyük imaja götürdüğünden şairin bu değiştirme başarılıdır.

K. İlhan Berk'ten bir de kestirme olmayan bir değiştirme örneği verebiliriz:

"On yedisinde bir rüzgâr

Bir kızın eteklerine musallattı"

(Günaydın Yeryüzü, sayfa 51). Yalnız hal: (Delişmen) bir rüzgâr

On yedisindeki bir kızın eteklerine musallattı.

Şair, "onyedisinde" sıfatını rüzgâra vermekle beraber, bize kıza da teşmil ettiğini duyurabildiğinden, kelime kalabalıklığından kaçınmış bir deyimlemeye bulunmuştur. Aynı şairin "Sonnet" adlı şiirinde "Helen uyruklu bir rüzgârımız her şiirde" sözüne rastlıyoruz. Burada rüzgâra bir başka kız (Yunanlı kız) niteliği verilmesi bizi şairin şiir mantığına ve tekniğine alıştırmaya yarıyor ki, bu, şairin kendisini bize empoze edebilmesi bakımından önemlidir.

L. Yine kestirme olmayan bir örnek daha verelim. Behçet Necatigilin Eski Toprak'ından (sayfa 31):

Şiirdiğindendi

A'çak kapılardan demin benim geçişim
Sevdiğimdendi,

Yüzünde sıkıntıyı görmek istemeyişim.
Çekindiğimdendi,

Sesimdeki eziklik.

Bildiğimdendi,

Onu geri çevirdim.

İlk iki mısram normal:

A'çak oluşundandı

Kapılardan demin benim eğilerek ge-
çişim.

Bütün şiirden de görüleceği üzere, burada şair "eğildiğimdendi" demişse bunu önceden ortaya koyduğu şekle uymak zorlu ile yapmıştır. (Fazıl Hüsnü Dağlarcanın bir çok şiirlerinde olduğu gibi.) Bu yüzden de bu değiştiri, bir anlam organikliği ile bütün şiire bağlanamamıştır. O halde başarısızdır.

M. Son örneğimizi son yılların en iyi şiirlerinden biri olduğunu sandığımız "Ei-ma" şiirinden alacağız. (Cemal Süreyya):

Bir yanda Sirkecinin tren dolu kadınları
Adettir sade ağızlarını öptürürler.
Normal hal : ... kadın dolu trenler...

Buradaki "tren dolu kadınlar" değiştirisi çığ bir mekaniklik taşımıyor. Sebabi, "kadınlar" dan sonra onunla ilgili bir mısraın gelmesidir, "Kadınlar"la ikinci mısraın kaynamasıdır. "Kadınlar" kelimesinin yeri ikinci mısra bakımından değişemeyeceğine göre "tren dolu kadınları" değiştirisi bir oldubitti oluyor demektir. Yalnız ne var ki şair "tren dolu" sıfatını kadınlara vermekle ne demek istediğini sezdiremediğinden, "tren dolu kadınlar"ın neyi sembolize ettiği iyice sezilemediğinden, şairin bu değiştiriyi mekanik bir çalışma ile, normal ters ederek, bize getirdiği duygusu bizde hasıl olabiliyor. Bununla beraber, birinci mısradaki Sirkeci, tren ve kadın imajları birbirine iyice yaslanabildiklerinden, "tren dolu kadınların" bir şeyi sembolize etmemesi kolayca gargaraya gelebiliyor.

(Söylemesem de olur tabii: Yukarıdaki başarılı, başarısız diye öne sürdüğüm yargılar, şairlerine ve şiirlerine ilişkil olmayıp sadece aldığım örneklerle yöneltilmişlerdir, ve isabetleri benim şiirden anlayış yetenekliğimle sınırlandırılmışlardır.)

(1) Julian Huxley, *On living in a Revolution*, London, sayfa 90, 1944.

(2) H. Cöntürk, "Tasartı Üstüne," *Pazar Postası*, 9 Aralık 1956.

Modern Cami Yapılabilir mi?

Dr. Şevki VANLI

İstanbul'daki Şişli Câmii, galiba bizde câmi yaptırma hevesini canlandırdı. On sene-denberi köylerde, kazalarda ve şehirlerde gittikçe artan bir istahla câmiler yapılıyor ve cemiyetimiz, (mektepe, hastahane, park v.s. gibi) müşterek ihtiyaca cevap veren mevzular arasında en çok bu iş için yardım etmektedir. Böylece bir «İbadet Mahalleri Mimarisi» mes'elesi gittikçe irile-

şiyor, bundan bahsedeceğim.

Câmilerin sayı bakımından çoğu köylerde yapılmaktadır. Buna herhalde sevinmeliyiz. Zira buralara betonarme ve bilgi kırlntısı şimdilik giremediği için yapılar mahallî geleneğin tesiri altında ve samimî bir duyuş ile inşa edilmektedir. Nahiye ve kazalarda ise, câmi inşaatları en vahim tabikâtını sürmektedir. Plân yapma ve betonarme inşaatın daha ne olduğunu pek anlamıyan, fakat bu işle geçinen ilk kademe selâhiyetlileri imkânlarının üzerine çıkmaya yeltenerek pek berbat binalar vermektedirler. Bu yapılar muhitlerinin en önemlileri olduğu için halkın zevk-i selimi üzerinde esaslı tesirler yapmakta ve maalesef bu da menfi olmaktadır.

Câmi inşaatı, şehirlerde kültürü tehlikeye sokmaktadır. Bâzi diplomalı mimarlar, para veya mevkiin selâhiyetkar kıldığı diplomasıyla teşriki mesai ederek; hiç de hazırlıklı olmadıkları halde Sinan ve muvaffak olmuş, diğer mimarlara çiraklık etmeğe kalkıyorlar. Böylece İstanbul'da Şişli, Ankara'da Bahçelievler, Maltepe, Yenimahalle Câmileri meydana geliyor. Bu problemle karşılaşıya gelmekten korkmak ve aynı zamanda onlara benzeyen şeyler yaparak ona tecavüze yeltenmekteki cür'et... Birincisini çok iyi anlıyor ve iştirâk ediyorum, fakat ikincisi korkunç bir şey.

Benedetto Croce, bir önsözünde: «... felsefeci olmak isteyenler evvelâ felsefe tarihçisi olmalıdırlar, aksi takdirde lüzumsuz yere vakit kaybetmiş olurlar...» diyor. Zaten pek basit bir meseledir, herşey bir evvelkinden faydalanmış ve iyi neticeler geniş tecrübelerle hazırlanmıştır. Meselâ, Osmanlı mimarisinin Bizanstan pek çok şey öğrenmiş olması, onun kıymetinden birşey kaybetmesine sebep olmaz.

Yeryüzünde, eski anlayış haricinde, şimdiye kadar yapılan (veya haberimiz olan), Almanyadaki - göremediğimiz - câmi ile, Ankara'daki, birkaç senedir bitmiyen Çankaya Câmii'nden ibaret iken; bu hususta yeni hiçbir tecrübeye malik olmadığımızı rahatça söyleyebiliriz. Çünkü, diğer memleketlerde yapılanlar eklektik acaplıklardan başka birşey değildir: Vaşington Câmii. Tecrübeye bakımından durum böyle iken büyük bir câmi inşasına kalkmak, bana beş sene evvelki bir Cumhuriyet gazetesindeki iki haberi hatırlatıyor: Birincisinde "... Holânda'ya turizm tayyareleri satacağız...", ikincisinde ise «... izci boruları bundan böyle memleketimizde yapılacaktır...» deniliyordu. Her ne kadar bu verdiğim misal, yalnız teknik tecrübe bakımından manidar görünüyorsa (pirinçten mâmül bâzi klâsik musiki âletlerinin en iyisinin eskidenberi bizde yapıldığı ve hattâ bizden gittiği de nazarı itibara alalım) her bakımdan pek şümüllü olduğu muhakkaktır. Nitekim mektepliler ve mimarlar arasında beş altı sene-denberi yapılan denemelerin neticesi bu mevzuda daha hiçbir anlayışın teşekkül etmediğini göstermektedir. Bâzıları eskileri tazelemeğe çalışmış, bâzıları modern kiliselerin tesiri altında kalmış, birçoğları da egzantrik fuar pavyonlarına özenmişlerdir. Bunların arasında en samimleri muhak-

kak ki bu pavyonculardır, hele en cesaretlileri olduklarına şüphe yok. Minareleri kaldırdığımız zaman herhangi bir fuarın yakışıklı pavyonu oluverecek projeler yapma işi, hristiyanlarda kiliselerin de başına gelmiştir ve bunlardan bâzıları Vatikan'ın takdisinden de mahrum edilmişlerdir. Bizde böyle resmî bir tasvip mecburiyeti olmamakla beraber; san'atın ve halkın tasvibini alamıyacak, tecrübelerin kurbanları olacaktır. Bu sarfınazar edilemeyecek bir fedakârlıktır ve her zaman için mevcuttur, hele bir medeniyetten öbürüne geçerken bunların hududu geniş de olabilir. Fakat bu fedakârlığın cemiyete ödeteceği maddî ve mânevî zararların mümkün olduğu kadar küçük olması da, tecrübelerin ve yaptırılan selâhiyet sahiplerinin vazifesidir.

Memleketimizde yapılan bu yüzlerce küçük câmi veya mescit inşaatları, tecrübeler için güzel bir fırsattır. Halbuki bunlara, bir projesi olsun diye proje yapıldığı gibi, bâzan aynı proje defalarca tatbik ediliyor. Nedense bizi yetiştirecek küçük tecrübeler hiç tenezzül etmeyiz, galiba vakit kaybetmekten korkuyor ve bunun için daha çok vakit kaybediyoruz. Otuz beş senedir, küçük çapta protestan kiliseleri, sinagoglar ve bir miktar da katolik kiliseleri pek çok tecrübeler vermişler ve hâlâ da maddî imkânlarının âzamisini kullanmakta tereddüt etmektedirler.

Şimdi de teknik tecrübemizden bahsedeceğim. Her ne kadar, yukarıda mimari tecrübelerin eksikliğinden bahsederken; teknik tecrübe de kendiliğinden içine giriyorsa da, bir bakıma ayrıca temas etmek doğru olacak. Çünkü, bir taraftan bu mevzudaki harsımız ve kâğıt üzerindeki tecrübemiz; câmileri, eskinin kubbesi bugünün «betonarme kabuğuna» doğru götürmektedir. Yani tek örtüye doğru gitmekteyiz. Eskiden kolon ve duvarlar üzerine oturan geniş örtüyü; bugün yerden zirvesine kadar tek bünye olup, seklinden, statigine erişen bir kabukla halletmeyi en isabetli yol olarak görmekteyiz. Ankara'da Kocatepe mevkii için yapılan müsabakada da bu yolda olan projelerin iltifat gördüğü de mâlumdur. Galiba pek de yanlış bir yol değil, fakat muvaffak olma imkânlarının en az olanı olduğu da muhakkak. Çünkü, Yirminci Asır medeniyetinin iftihar ettiği yapı tekniği «betonarme» nin yarım asırlık tecrübelerinden ve milyonlarca tabikâtından sonra bugün elimizde birkaç adet muvaffak olmuş kabuk kalmıştır. Yukarıda da söylediğimiz gibi, statikliğine seklinden alan ve bunda erişebildiği rahatlık derecesinde güzelliğe ve hakikate erişen «betonarme kabuk», ancak esaslı bir betonarme şuurunun tahayyülünden (intution) gelebilir. Bunun, umumiyetle gördüğümüz yapıların hesaplarını halleden birkaç âdi formülle halledilmesine imkân yoktur.

«Bizde modern câmi yapılabilir mi?» diye düşündüğümüz zaman, maalesef daha başka şüphelere de varıyoruz. Binaların veya bütün san'atların bir cemiyeti aksettirmesi, ondan ayıramıyacağımız ifade sebeplerindedir. Her ne kadar son zamanlar-

da cemiyetler arasındaki temasları (neşriyat, sinema, radyo ve seyahatlerle..) artması ile, farklarda esaslı aşımalar görülmüyorsa da; bazı faktörlerin, bu farkların tamamile ortadan kalkmasına mâni olacağına inanmaktayım. İklim, ekonomi anlayışı, ve harsların cemiyetler arasında zaman zaman kuvvetlenen, fakat hiçbir zaman tamamen kaybolmayan farklar sakhyacağına şüphe etmek biraz müfritlik olur. Neticede, toplum nekadar mütecanis olur, nekadar kat'i bir karaktere ve esaslı bir müşterek ifadeye sahip olursa, san'atkarın işi de okadar kolaylaşmış, vereceği eser de okadar isabetli olacaktır. Yukarıda bahsettiğim gazetenin aynı sayısında bir haber daha vardı: «Kadınlar Birliği... çarşafıllar ve şeffaf mayolularla mücadele edecek...». Böyle bir anarşi içinde yüzen bir cemiyetin mânevî anlayışını tesbit ve ifade edebilmek herhalde çok güç birşey. Yine zaman ve tecrübeyle alâkah....

YAZAR - OKURUN DEFTERİ:

«Dolanı» nın Arkası

Bilge KARASU

FORUM'un geçen sayısında çıkan «Yazar - Okurun Defteri» nin «Yaşamaz» üzerine sayfasında bir iki yanlışlık, eksiklik vardı. Onları düzeltip başlamak isterim: 21. sayfanın 3. sütununda 3. paragrafın 15. satırındaki «kopuz» sözü «kopuk» olacaktı. 4. paragrafın 4. satırındaki «yazarların» sözünün yanına, ayraç içinde (T. Alangu, M. İ.) eklenecek, 6. satırdaki «şey» de «şeyi» olacaktı. Bunlar önemsiz sayılabilir ama bir - iki kişinin 4. paragraftan çıkmaması gereken bir anlam çıkarmış olmaları uyardı beni, ayraç, yerine konarak cümlelerin bütünlenmesini dilerim.

O SAYFADA, karanlık olmakla soyutlama yapmanın ayrı, apayrı şeyler olduğunu söylüyordum; daha doğrusu, kolay anlaşılmayan her şeyi ile de, bir yığın gerçek bulamayan yazarın karanlığına yormanın bence yanlış olduğunu anlatıyordum. Soyut olan karanlık ise, soyutun karşılığı olan somut da aydınlık ise mantık, felsefe, matematik kavramlarımızın da buna göre değiştirilmesi gerekecektir diyordum. Karşı çıktığım yazarlar (Bay Alangu ile M. İ.) da herhalde böyle bir değişikliği istiyor değillerdir. (M. İ., «soyutluk» derken başına bir de «başiboş» sözünü ekliyordu. Dikkatsiz görünmek istemem. Ancak «başiboş soyutluk» ile «derlitopl soyutluk» arasındaki ayrımın da belirtilmemiş olduğunu ulamayı dilerim bu sözlere...)

Bener soyut bir yazar mıdır? Soyut yazarın nasıl bir yazar olduğunu anlamağa çalışmalıyım önce... Gerçi son yılların sanat sözlüğüne giren bu soyut sözü, resimde çok kullanıldı. Bugün «soyut resim» bir çeşit resmin adıdır. Son elli yıl içinde soyut resim terimi başka başka resim anlayışlarını adlandırmak için kullanıldı ama bugün, gerçek biçimlerin soyutlanmış olarak işlendiği resimlerden çok gerçeklikle, gerçek biçimlerle ilişkisini kesip atmış ressamların yaptığı resimler için kullanılmakta-

dır. Bir terim olarak, bu işe ilgilenen kimselere göre pekâlâ bir anlam taşır. Ama bu resimler, bu adın, ötesinde, soyut mu, somut mu, orası hâlâ tartışılabilir. Belki de o resimlere bu adı verdiren düşüncü, soyutu, anlaşılma sınırı dışında kalana yakın gören düşüncüdür. Ne var ki, bir resmin «anlaşılması» ölçüleri ile bir hikâyeye yahut romanın anlaşılması ölçüleri bir değil.

Bir de, buna karşılık, musikideki bir çağdaş gelişimi getirelim aklımıza: «Somut musiki» yi. Somut adını alması, doğa seslerini, makine seslerini gereç olarak kullanmasından ötürü. Alışılmış «soyut» musikiden, bu musikinin yapısından ayrı bir şey bu. Adı «somut» diye bu musikinin ötekinden daha kolay anlaşıldığını (şimdi de musikideki anlama ölçüsü soravı...) ileri sürecektir miyiz?

Döneyim Bener'e. «Soyut» resmi ansiyarak, gerçeklikle her türlü bağı koparmış, (dış gerçeklik tabii, iç gerçekliğe söz geçiremeyiz ya), anlamsız sözler, anlamsız sözleri yanyana dizerek anlamsız söz dizileri sıralayan bir yazara mı soyut yazar denecektir? Yok, resimdeki soyut sözü bir resim terimi olarak yerinde bırakılır, yazın da, gerçeklikle her türlü bağı koparılmış olması gerekmediği söylenirse, o zaman soyutlama çeşitli yollardan gerçekleştirilebilir. Kişiler soyutlanabilir, olaylar soyutlanabilir, her türlü somut ilişkileri atılabilir. sıfatlar ortadan kalkar, kavramlarla oynanır. Ne çıkacaktır ortaya. Bilemem ama, böylesine bir şeyi biri çıkıp yapmadıkça da birşey söylenemez. (Beckett'in WATT'ını düşünüyorum...) Bener, böyle bir şey mi yapmıştır? Hayır. Bener başka bir şey yapmıştır: İnsanların, kişilerin, çevresinden çok kendine önem vermiş, yerel özelliklerden çok kişisel özellikler üzerinde durmuştur. Şimdiye değin, hikâyelerimizde pek önemli sayılan «çevre» yi - içinde yaşayanların kolaylıkla tanıdığı, dışında kalanların ise birtakım özelliklerinden ötürü kaynaıverdiği, anladığını sanabileceği «tip çevre» yi - kurulduğu yerden indirmiş Bener. Buna karşılık, pekâlâ bir yerde yaşayan, ama bu yaşadıkları çevrenin ilk «dar - çerçevesinden» bağımsız görünebilen bir yolda, duyulabilen, düşünülabilen birtakım kişiler yaratmış, bana kalırsa. Çevre ortadan kalkmış değil, genişlemiştir. Bir mahallede değil, bir kentte yaşadığımız farkında olan insanlar var karşımızda. Bu mahallede de önemli olaylar ortaya çıkabilir ama olayların en önemlisi, dar çevresiyle olan bitkisel bağlarını koparmış, yalnız kalmış insanların, bu insanların ikiser - üçer kişilik öbeklerinin, içinde geçen olaylar. «Tip» insanlardan çıkıldığı gibi «tip» olaylardan da çıkılmış, sevginin bile katıldığı bir acunda dolaşılıyor. Kişiler, ortak olan birçok özelliklerinin Bener'in verdiği somut görünümünde, çoğu zaman daha da küçük, daha da çirkin. Bener'in alayı yürekten güldürücü değil de, büzücü, aertici bir alay olduğu için, «Maskara» gibi «tip» olabilecek kişiler bile, kolaylıkla kabul edilemeyecek, beğenilemeyecek bir özellik kazanıyorlar. Bu özel, bu somut hal, dar çevreden sıyrılmamın verdiği bu yabancılık, herhalde, ortaya kolay okunan hikâyeler çıkmasına yol açmaz. Bir yazar kişiliği işi bu. Ama bütün bunların

ötesindeki soyutlama?

Bener, öyle sanıyorum ki, herhangi bir ağırbaşlı, «yazar - olduğunu - bilen» yazarın yaptığından çok bir soyutlama yapmamıştır. Yani, somut yığını karşısında, usunu kullanarak seçmesini, ayıklamasını, sonra da kendi «somutlama» sını yapıp bir «soyutlama» ya ermiştir.

Diline gelince.. Onun üzerinde durmak istediğimi yazmıştım. Gene kaldı...

RESİM :

Eren

Bilge KARASU

Cemil Eren, Tektaş Ağaoğlu ile Aralık ayında açtığı sergi üzerinden ancak bir ay geçtikten sonra, Türk - Amerikan Derneğinde yeni bir sergi açtı. Bu yeni sergisinde 14 resimle 8 (bu sayı sonradan 7 ye indi), mozaik masa gösteriyordu bizlere. Masaları hoş şeylerdi; renkleri de biçimleri de sayıca azalıyordu. En çok beğendiğim masa, sonradan sergiden çekilen ak zeminli oldu. Ama resimler, bu yeni sergiyle Eren'de yeniden bir değişme olduğunu duyurdu.

Geçen sergide üzerinde durduğum mavi zeminli yeni resim, bu sergideki resimlerin tümüne analık etmiş. Bir yahut birkaç çizgiyi kalın çizip dik-açılar yaptıra yaptıra dolandırmak, meydana gelen irili ufaklı dörtgenlerin renklendirilmesi ile bir çeşit mozaik etkisi uyandırmak bir oyun olmaktan öteye geçemiyebilirdi ama bu sınırlayıcı, durdurucu, polis-çizginin içinde kalan dörtgenlerin oranları, yığılıları, istifleri, renklendirilmesi Eren'in gelişmesini izleyenler için, beklenilmeyen bir etki taşıyordu. Katıksız, canlı, korkusuz maviler, sarılar, turuncular, yeşillerle allar bambaşka bir Eren'i mustuladı. İki büyük boyutlu resim pek rahat duruyordu o iriliklerinde. Renk uyumları, yeni turuncularla eflâtlar Eren'in her zamanki ölçülü renkçiliğinde yeni bir aşama.

Özellikle «Bener'in hikâyesinden» adını verdiği 8. resmin, 13 sayılı «Kompozisyon»unun, renkleriyle istiflerini beğendim.

Bu yolun da tādımı aldıktan sonra Eren'in, gelecek sergisinde yeni bir yola girerek, bir o denli başarılı olacağını ummak isterim.

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
Nilüfer YALÇIN

Sekreter:

Abdullah F. UZUN

İdarehane: Büyük Han, No. 55

Yenişehir - Ankara

Tel: 26754

Haberleşme Adresi:

Posta Kutusu 131 - Ankara

Dizildiği ve Basıldığı Yer:

Ayyıldız Matbaası — Denizciler

Caddesi, Saka Han, Alt Kat

Tel: 17507 — Ankara